

INFORMATION PLATFORM "CENTER FOR INNOVATIVE THINKING"
UKRAINIAN INSTITUTE OF SCIENTIFIC STRATEGIES
UINS AMERICAN ANALYTICAL CENTER
SCIENTIFIC AND PUBLISHING CENTER "PROGRESS"

MULTIDISCIPLINARY APPROACHES IN SCIENCE, TECHNOLOGY AND CULTURE

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE

AUGUST 18-20, 2025
BOSTON, UNITED STATES OF AMERICA

INFORMATION PLATFORM "CENTER FOR INNOVATIVE THINKING"
UKRAINIAN INSTITUTE OF SCIENTIFIC STRATEGIES
UINS AMERICAN ANALYTICAL CENTER
SCIENTIFIC AND PUBLISHING CENTER "PROGRESS"

MULTIDISCIPLINARY APPROACHES IN SCIENCE, TECHNOLOGY AND CULTURE

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE

August 18-20, 2025

Boston, United States of America

This edition was approved for publication on September 7, 2025.

Published in A4 format online on website:

<https://naukainfo.com/conference.php?id=59>

Publisher: Sole proprietor Soloviov O. V. Certificate of registration in the State Register of Publishers, Manufacturers, and Distributors of Publishing Products series DK № 8227, dated April 23, 2025.

Boston, United States of America
2025

UDC 001.1

Proceedings of the International scientific and practical conference “Multidisciplinary approaches in science, technology and culture” (August 18-20, 2025) / OP website: www.naukainfo.com. - Boston, United States of America, 2025. - 87 p.

ISBN 978-617-8680-06-0

The recommended citation for this publication is:

Shevchenko T. G. Research into the specifics of the development of performing arts in Ukraine under martial law // Multidisciplinary approaches in science, technology and culture : proceedings of the International scientific and practical conference (August 18-20, 2025). - Boston, United States of America : naukainfo.com, 2025. - Pp. 15-21. - URL: <https://naukainfo.com/conference.php?id=59>

Editor

Soloviov O. V.

*M.Sc.Ed., M.P.A., Hon. PhD, Academic Advisor,
Head of the European Union Research Department,
Ukrainian Institute of Scientific Strategies*

The collection of scientific articles is a scientific and practical publication that includes research papers by students, postgraduate students, Candidates and Doctors of Sciences, researchers, and practitioners from Ukraine, Europe, neighboring countries, and beyond. The articles reflect studies of processes and changes in the structure of modern science. This collection is intended for students, postgraduate and doctoral candidates, educators, researchers, practitioners, and all those interested in current trends in the development of modern science.

E-mail: journal@naukainfo.com

Online publisher website: <https://www.naukainfo.com>

© Online Publisher Website: naukainfo.com, 2025

© Ukrainian Institute of Scientific Strategies (UISS), 2025

© All authors, 2025

TABLE OF CONTENTS

ECONOMIC THEORY, MACRO- AND REGIONAL ECONOMY

1. *Заяць Тетяна Анатоліївна, Заяць В'ячеслав Сергійович* 4
ДОСТУПНІСТЬ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я
НАСЕЛЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ НОВОЇ ЯКОСТІ ЖИТТЯ

GEOGRAPHY AND GEOLOGY

2. *Луценко Ірина Вікторівна* 8
ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У
ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ

HISTORY, ARCHAEOLOGY AND CULTURAL STUDIES

3. *Болгов Максим Володимирович* 17
«КРИМСЬКЕ ПИТАННЯ» В ПОЛІТИЦІ ГЕТЬМАНА ПАВЛА
СКОРОПАДСЬКОГО
4. *Панасюк Олена Олександрівна* 29
ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВИХ НАВИЧОК У ЗДОБУВАЧІВ
ОСВІТИ 6 КЛАСУ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В УМОВАХ
ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

INTERNATIONAL RELATIONS

5. *Рудь Олег Миколайович* 36
УКРАЇНА ЯК КАТАЛІЗАТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКОВОЇ СИСТЕМИ

PEDAGOGY AND EDUCATION

6. *Кізіль Олена Миколаївна, Сільванович Анжела Валентинівна,
Кочетова Ірина Сергіївна* 43
ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ, ПРОГРАМ
І ОНЛАЙН-СЕРВІСІВ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
7. *Lytvynenko Alla* 54
CREATING EDUCATIONAL CONTENT WITH AI-POWERED
TOOLS FOR SUCCESSFUL TEACHING AND LEARNING
8. *Пращук Ілона Ігорівна* 62
МЕНТАЛЬНЕ ТА ФІЗИЧНЕ ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ: ВИКЛИКИ ТА
ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ
9. *Репнікова Інна Олександрівна* 69
МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД ДО МУЗИЧНОГО
ВИХОВАННЯ У ЗДО ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

PHYSICAL EDUCATION, SPORTS AND PHYSICAL THERAPY

10. *Prokhorov Oleksandr, Lana Afandiyeva* 73
ISSUES OF METHODOLOGY AND ANALYSIS OF SCIENTIFIC
WORKS IN THE FIELD OF CHESS THEMES TODAY IN UKRAINE

SOCIOLOGY AND STATISTICS

11. *Согорін Андрій Анатолійович* 76
ЕТИЧНІ РИЗИКИ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ РЕКЛАМИ

TRANSPORT AND TRANSPORT TECHNOLOGIES

12. *Нагребельна Людмила Павлівна, Кострульова Тетяна Євгенівна,
Корчевська Аліна Анатоліївна, Шпінь Денис Миколайович* 82
МЕНТАЛЬНЕ ТА ФІЗИЧНЕ ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ: ВИКЛИКИ ТА
ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ

ECONOMIC THEORY, MACRO- AND REGIONAL ECONOMY

УДК 368.9

Заяць Тетяна Анатоліївна

доктор економічних наук, професор

Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи,

м. Київ, Україна

Заяць В'ячеслав Сергійович

кандидат економічних наук, провідний науковий співробітник

Інститут демографії та досліджень якості життя імені Михайла Птухи,

м. Київ, Україна

ДОСТУПНІСТЬ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ НОВОЇ ЯКОСТІ ЖИТТЯ

Анотація: розглянуто актуальні проблеми забезпечення доступності страхування життя та здоров'я населення, визначено особливості страхової поведінки як єдності активної і пасивної моделей. Виявлено відмінності від європейських практик соціального страхування. Запропоновано заходи для успішного розвитку ринку страхування та наближення його до європейської практики.

Ключові слова: доступність послуг, ринок страхування, страхування життя, страхова поведінка, якість життя.

Розвиток медичного страхування та страхування життя є одним із ключових елементів формування нової якості життя населення, оскільки вони

забезпечують доступ до якісних медичних послуг та мінімізують негативні наслідки складних життєвих ситуацій. Доступність медичного страхування та страхування життя забезпечують збереження здоров'я населення, захист його соціальних прав від різноманітних ризиків. Традиційна страхова поведінка населення поєднує аспекти активної і пасивної поведінки, їх співвідношення визначає її загальне спрямування. Активна страхова поведінка передбачає високий рівень страхової культури і фінансової грамотності, які дають змогу населенню використовувати продукти страхового сектору економіки з урахуванням власних інтересів. Пасивна страхова поведінка пов'язана з інертним ставленням до страхових інструментів, недовірою до фінансових установ чи минулим невдалим досвідом, нерозумінням необхідності страхування від можливих ризиків і загроз.

У країнах Європейського Союзу усі види страхування відіграють важливу роль у забезпеченні соціальної стабільності та підвищенні рівня добробуту. Крім того, розвинене страхування життя сприяє зменшенню нерівності в суспільстві.

На відміну від європейської системи страхування, де основою є страхування життя (50-70 % всіх премій), в Україні її частка знаходиться лише на рівні 26 % (страхування життя та здоров'я) від загального обсягу страхування. Основою портфелю на перше півріччя 2024 року були: автострахування (КАСКО, ОСЦПВ та зелена картка - 56 %); страхування життя та здоров'я - 26 %; майна та вогневих ризиків - 5 %, страхування від нещасних випадків, фінансових ризиків та інші види - 13 % [1]. Структура страхових послуг, наданих населенню, відображає його сьогоденні пріоритети, на які впливають динаміка заробітної плати і доходів, рівень інфляції, вибір населення, його бачення перспективи та ін. Орієнтація на європейські пріоритети страхування населення у перспективі дасть змогу посилити державну систему соціального захисту, надати впевненості у майбутньому застрахованим особам.

У найближчій перспективі в Україні необхідно реалізувати заходи для успішного розвитку ринку страхування та наближення його до європейської практики, зокрема:

- розробити ефективну модель обов'язкового медичного страхування, яка б охоплювала всіх громадян країни, забезпечуючи рівний доступ до якісної медичної допомоги (створити нормативно-правову базу для впровадження обов'язкового медичного страхування; встановити мінімальний пакет медичних послуг, які покриваються обов'язковим страхуванням; забезпечити контроль за виконанням програм обов'язкового медичного страхування та захист прав застрахованих осіб);
- розширити доступ до добровільного медичного страхування. У країнах ЄС державне медичне страхування часто доповнюють добровільними страховими продуктами, які дозволяють громадянам отримувати широкий спектр медичних послуг (на основі підтримки конкуренції на ринку страхових компаній; стимулювання роботодавців до запровадження корпоративних програм медичного страхування для працівників);
- розвивати за державної підтримки відповідний сегмент ринку страхування життя (запровадити податкові стимули для громадян, які укладають договори страхування життя за прикладом жителів країн ЄС, що робить таке страхування привабливим; проводити на постійній основі інформаційні кампанії для роз'яснення переваг страхування життя для населення; підтримати розвиток накопичувального страхування життя, яке окрім захисту, дозволяє громадянам накопичувати капітал на майбутнє);
- гарантувати державний контроль та регулювання діяльності страхових компаній (запровадити прозорі механізми контролю за діяльністю страхових компаній для запобігання банкрутствам та захисту інтересів застрахованих осіб; ввести чіткі стандарти для страхових продуктів, включаючи мінімальні вимоги до умов страхування; обов'язковий моніторинг виконання страхових зобов'язань для гарантування своєчасних виплат у випадку страхових подій);

- модернізувати медичну інфраструктуру через страхові механізми (залучення додаткового приватного капіталу через медичне страхування може підтримати розвиток і модернізацію закладів охорони здоров'я та інфраструктури, що забезпечить поліпшення якості та доступності медичних послуг для громадян) [2,3].

Отже, розвиток медичного страхування та страхування життя з урахуванням набутого досвіду країнами-членами ЄС, демонструє важливість цих інструментів для забезпечення якості життя населення. Впровадження ефективних систем і програм страхування дозволяє підвищити соціальну та економічну стабільність, створює певний фінансовий захист населення від ризиків нестабільності і складних життєвих обставин. Посилення захисту населення Україні на основі ефективної і розгалуженої системи страхування є одним з пріоритетних завдань воєнного і повоєнного періодів відновлення вітчизняної економіки та формування нової якості життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Огляд небанківського фінансового сектору. *Національний банк України*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Nonbanking_Sector_Review_2024-09.pdf?v=14 (дата звернення: 07.09.2025).
2. Про затвердження дорожньої карти впровадження медичного страхування МОЗ України; Наказ від 25.08.2023 р. № 1530. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1530282-23#Text> (дата звернення: 07.09.2025).
3. Заяць В. С. (2024). Фінансова поведінка домогосподарств у контексті їх резильєнтного розвитку. Демографія та соціальна економіка, 55(1), 41-58. <https://doi.org/10.15407/dse2024.01.041>

GEOGRAPHY AND GEOLOGY

УДК 372.891

Луценко Ірина Вікторівна

вчитель географії

Бучанської загальноосвітньої школи №1,

м. Буча, Київська область, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ

Анотація: у статті розкрито застосування інноваційних технологій у навчання географії. Висвітлено рекомендації щодо застосування ігрових технологій на уроках географії, групова діяльність та активізація пізнальної діяльності учнів.

Ключові слова: проблемне навчання, мотивація, комунікація, творчі завдання, дискусії, ігрові технології.

Основна мета географічної освіти полягає у всебічному розвитку особистості школяра з урахуванням його природних задатків, здібностей, інтересів та потреб через формування географічної культури як основи світосприйняття, світогляду та діяльності.

Завдання вчителя сьогодні - відібрати зі своїх методичних надбань усе прогресивне і змінити, модернізувати, трансформувати навчальний процес так, щоб забезпечити його дослідницький та пошуковий характер. На мій погляд, такий підхід сприятиме розвитку мислення, розумових та творчих здібностей дітей. Діти сьогодні психологічно краще готуються до сприйняття невідомого, нового для них, і все це зумовлює кращі результати в навчанні, сприяє

формуванню дітей як особистостей, формує такі моральні якості: цілеспрямованість, наполегливість, принциповість.

Новітніми підходами до організації навчання у сучасній школі є застосування різноманітних інноваційних технологій.

Творчі здібності характеризуються як властивості особистості, що забезпечують успіх у будь-якій діяльності. На основі педагогічного досвіду можна зробити висновок, що всі ці здібності включають чотири основні компоненти:

- Інтелектуально-евристичний (уміння висувати гіпотези, фантазувати, переводити знання та вміння в нові нестандартні ситуації, критично мислити, оцінювати).
- Інтелектуально-логічний (уміння аналізувати, порівнювати, виділяти головне, пояснювати, доводити, систематизувати й узагальнювати).
- Мотиваційний (допитливість, творчий інтерес, захопленість, емоційність, прагнення творчих досягнень, особиста значимість творчої діяльності).
- Комунікативний (уміння сприймати усне й писемне мовлення; відтворювати, самостійно будувати усні й писемні висловлювання).

Для розвитку творчих здібностей необхідним є такі форми навчання:

- Методи організації навчальної діяльності, орієнтованої на конкретну дитину;
- Створення педагогічних ситуацій на уроці, що дають змогу кожній дитині виявити ініціативу, самостійність у роботі, та умов для самовираження;
- Створення атмосфери зацікавленості кожної дитини в роботі класу;
- Стимулювання дитини до висловлювань, використання різних способів виконання завдань без страху помилитися, дати неправильну відповідь;
- Підтримка дитини в його бажанні аналізувати свою роботу та роботу інших на уроці.

Я вважаю, щоб розв'язати проблему перетворення учня з об'єкта педагогічного впливу в суб'єкт навчання, необхідно використовувати творчі завдання, нестандартні уроки, дискусії, ігри тощо.

Важливою умовою активізації пізнавальної діяльності дітей у процесі вивчення географії є формування в них уміння розв'язувати проблемні завдання. Навчальне завдання можна вважати проблемним, якщо на його основі вчителем створено проблемну ситуацію. Для цього завдання повинно містити інформаційно-пізнавальну суперечність, мати достатню позитивну мотивацію в навчальній діяльності учнів та відповідати їх інтелектуальним можливостям. Це можуть бути навчальні задачі, питання та практичні завдання.

Процес реалізації проблемного завдання складний, тому необхідно попередньо навчати учнів алгоритму поетапного розв'язання навчальної проблеми і відповідних прийомів роботи.

Що таке творче завдання? Це взаємозв'язок пізнавальних та розумових завдань. Їх розв'язання вимагає від учня застосування раніше засвоєних знань та вмінь у новій ситуації, їх комбінацію та перетворення, побудову їх на основі способу розв'язання, бачення нової проблеми в традиційній ситуації. Важливо розбудити розумову діяльність учня. Складаючи творчі завдання, виходжу з того, що умова завдання має ґрунтуватися значною мірою на відомих учням знаннях та вміннях, містити суперечності між відомим та пошуком, викликати цікавість до розв'язання, концентрувати увагу дитини та містити пізнавальну новизну.

З досвіду відомо, що різкий перехід від репродуктивного типу завдань до пошукового успіхів не принесе, а навпаки, викличе багато труднощів та невдач як для учня, так і для вчителя. Тому проміжною і сполучною ланкою між завданням репродуктивним та творчим є завдання частково-пошукового характеру.

Дискусія - організоване обговорення різних проблем, що може надати їм більшої значущості.

Мета дискусії - виявити відмінності в розумінні питання і в товариській суперечці встановити істину, дійти спільної думки. Дискусія належить до групи проблемних методів і має кілька різновидів:

а) «Мозковий штурм». Це вид дискусії, що передбачає вислуховування ідей без обговорення: перед групою ставиться дискусійне завдання й учні відповідають на нього. Відповіді фіксуються в короткій формі.

б) Дискусія «Так - ні». Учням ставиться дискусійне запитання. Ті, хто дає на нього ствердну відповідь, стають з одного боку, хто заперечує - з другого. Учитель підходить по черзі до кожного, пропонує відстояти свою точку зору.

в) «Круглий стіл». Дискусія передбачає організований обмін думками й поглядами учасників групи з приводу певної теми, а також розвиває мислення, допомагає формувати погляди і переконання, виробляє вміння формулювати думки й висловлювати їх, вчить оцінювати пропозиції інших людей, критично підходити до власних поглядів.

Навчальна ігрова діяльність на уроках - один із методів активізації самостійної пізнавальної діяльності школяра.

Ігри-вправи додають можливість виділити з усього фактичного матеріалу, що пропонується дітям у навчальному плані, ті явища та факти, які можуть бути збережені пам'яттю як найбільш життєво важливі й цікаві у плані пізнання. Як правило - це кросворди, ребуси, вікторини, тощо.

ГЕОГРАФІЧНИЙ ЧЕМПІОНАТ

У чемпіонаті беруть участь по п'ять учасників з кожного класу. Для оцінювання створюється журі, що складається з вчителів географії та учнів, які добре знають географію.

ВЕДУЧИ:

Сьогодні між командами змагання.

Але ображених не буде серед вас.

Адже переможець і переможений

Сьогодні буде серед нас.

Отже, представники 6 класів будуть змагатися за звання кращого класу - знавця географії.

ПЕРШИЙ КОНКУРС „РОЗМИНКА”

ЗАВДАННЯ У КОНВЕРТАХ.

К - 1.

1. Що називається Всесвітом?
2. Що називають меридіаном?
3. Які бувають гори за висотою?
4. Чому Каспійське озеро називають морем?

К - 2.

1. Чим відрізняється планета від зірки?
2. Яку форму має Земля?
3. Що таке цунамі?
4. Що відноситься до вод суходолу?

К - 3.

1. Що таке екватор?
2. З яких частин складається внутрішня будова Землі?
3. Що таке гідросфера?
4. Чим відрізняється озеро від ставка?

К - 4.

1. Що ми маємо внаслідок обертання Землі навколо Сонця?
2. Що таке астероїди?
3. Як визначити в річці, де правий або лівий берег?
4. Що називають літосферою?

ДРУГИЙ КОНКУРС «ТИ МЕНІ, Я - ТОБІ»

Діти задають по два запитання суперникові з вивчених тем, які підготували заздалегідь.

ТРЕТІЙ КОНКУРС «ХТО ВРЯТУЄ РОБІНЗОНА»

Кожній команді потрібно вибрати одного «рятувальника» Робінзона. Рятувальнику дається записка з координатами невідомих островів, які потрібно визначити і показати на карті (на швидкість).

1. 19 пн. ш.; 70 зх. д.
2. 8 пн.; 80 сх. д.

3. 42 пд. ш.; 148 сх. д.

4. 24 пн. ш.; 122 сх. д.

ЧЕТВЕРТИЙ КОНКУРС «ТРЕТІЙ ЗАЙВИЙ»

Учасникам потрібно із запропонованих рядків з географічними об'єктами вибрати зайве.

1. ГІМАЛАЇ, КРАКАТАУ, АНДИ, КАРПАТИ.
2. ОБ, ВОЛГА, ПАМІР, ДНІПРО.
3. БЕРІНГОВА, ДУНАЙ, ЛЕНА, НІЛ.
4. ВИТІК, ПРИТОКА, ГИРЛО, ПРОТОКА.
5. ТЕРАСА, РІЧИЩЕ, ЗАТОКА, ЗАПЛАВА.
6. КРАТЕР, ЖЕРЛО, ЕПІЦЕНТР, ЛАВА.
7. РІЧКА, ОЗЕРО, ЛЬОДОВИК, МОРЕ.
8. ЗАТОКА, ПРОТОКА, ОКЕАН, ОЗЕРО.
9. КРАКАТАУ, ВЕЗУВІЙ, НІАГАРСЬКИЙ, КЛЮЧЕВСЬКА СОПКА.
10. АМАЗОНКА, КОНГО, ЕТНА, МІССІСІПІ.
11. ДНІПРО, ДУНАЙ, ДЕСНА, СВІТЯЗЬ.
12. САРЕЗЬКЕ, СИНЕВІР, АЗОВСЬКЕ, ЯЛПУГ.

П'ЯТИЙ КОНКУРС «ГЕОГРАФІЧНА КАРТА»

Для цього конкурсу потрібно по одному учаснику з кожної команди.

Запитання задаються по черзі кожному учню.

1. Найдовша річка світу?
2. Найвищі гори світу?
3. Найбільше озеро на Землі за площею?
4. Найповноводніша річка на Землі?
5. Найглибше озеро на Землі?
6. Найдовші гори світу?
7. Найвищий вулкан в Африці?
8. Найдовша річка в Україні?
9. Найвищі гори в Україні?
10. 10.Річка в Росії названа ім'ям дівчини?

11. Найбільше за площею озеро в Україні?

12. Найглибше озеро в Україні?

Підведення підсумків і нагородження переможців.

Групова навчальна діяльність - це форма організації навчання в малих групах учнів, об'єднаних загальною навчальною метою за опосередкованого керівництва вчителя і в співпраці з учнями.

Стосунки між учителем та учнями набувають характеру співпраці, оскільки педагог безпосередньо втручається в роботу групи тільки в тому разі, якщо в учнів виникають запитання і вони самі звертаються по допомогу до вчителя. Групова, навчальна діяльність, на відміну від фронтальної та індивідуальної, не ізолює учнів один від одного, а навпаки, дозволяє реалізувати природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги і співпраці.

- Отже, групова форма навчальної діяльності має кілька значних переваг:
- за той самий проміжок праці обсяг виконаної роботи набагато більший;
- висока результативність у засвоєнні знань і формуванні вмінь;
- формується вміння співпрацювати;
- формуються мотиви навчання, розвиваються гуманні стосунки між дітьми;
- розвивається навчальна діяльність.

На цьому етапі розвитку українського суспільства перед школою постає проблема формування творчої особистості.

Це висуває нові вимоги щодо організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, потребує застосування нових інтерактивних технологій навчання, які передбачають розробку комплексних програм взаємодії вчителя та учнів у навчальному процесі.

Для кожного вчителя дуже важливо оволодіти цією сукупністю прийомів та засобів, за допомогою яких у школярів у процесі навчання розвиваються комунікативні вміння, виховується воля, виробляється зосередженість, виникає бажання вчитися, долати труднощі.

Інтерактивні технології навчання базуються на використанні методологічної системи, основу якої становлять активні методи навчання, що забезпечують формування особистісно, професійно та соціально значущих якостей учнів через інтерактивізацію учасників за рахунок спеціально створених умов навчального середовища. Інтерактивні технології навчання застосовуються не тільки для глибшого розуміння і засвоєння інформації, а й її використання, що дозволяє сформувати систему знань з даної дисципліни та включити її до власних надбань учня.

Активний діяльнісний підхід до визначення форм організації і методів навчання як дуже важливого способу управління діяльністю учнів, а отже, їхнім індивідуальним психічним розвитком, вимагає від учителя пошуку конкретних видів діяльності, які допомагали б йому досягти зазначеної вище мети. Завдання вчителя - виховувати творчу особистість, обумовлює перед школою необхідність залучення учнів до таких видів діяльності, в яких би мали проявлятися творчі здібності дитини. Кожен урок має бути творчим актом, в якому і педагог, і учень з однаковим задоволенням пориваються на пошуки істини.

У контексті реформування та модернізації шкільної освіти вчитель повинен готувати людину, здатну бути активною, творчою та ефективною в національному і глобальному демократичному просторі.

Переконана, що саме через інтерактивні методи навчання можна виховати творчого учня, бо «те, що я чую, я забуваю; те, що я бачу, я пам'ятаю; те, що я роблю, я розумію», - говорив великий китайський філософ Конфуцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Беляєв Ю., Голобородько Є., Зубко А. та ін. Херсон. - Олди-Плюс, 2000.
2. Вітенко І., Марцинишин В. Практичні роботи з географії України. - Тернопіль, 1999.
3. Географія та основи економіки в школі
4. Державна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття).

5. Закон України «Про освіту».
6. Малая О. І. Інтерактивні та ігрові форми навчання на уроках географії // Географія, краєзнавство, туризм.- 2002.- № 3.
7. Масляк П., Шищенко П. Географія України.- К.: Зодіак - Еко, 2000.
8. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання.- К., 2004.- С. 64-66.

HISTORY, ARCHAEOLOGY AND CULTURAL STUDIES

УДК 94(477) "1917/1920"

Болгов Максим Володимирович
учитель історії, основ правознавства
та громадянської освіти
Дніпровський ліцей № 67 «Джерело»
м.Дніпро, Україна

«КРИМСЬКЕ ПИТАННЯ» В ПОЛІТИЦІ ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

Анотація: У статті аналізується політична стратегія уряду гетьмана Павла Скоропадського, спрямована на розв'язання «кримського питання» в умовах складної міжнародної ситуації та внутрішньополітичних викликів. Особлива увага приділяється дипломатичним контактам і переговорам представників Української Держави з урядом Криму на чолі з Матвієм Сулькевичем. Розглядаються основні підходи, інструменти та тактичні засоби, які застосовувала українська дипломатія з метою реалізації зовнішньополітичної ініціативи щодо інтеграції Кримського півострова до складу Української Держави, а також визначаються труднощі та перешкоди, що супроводжували цей процес.

Ключові слова: П. Скоропадський, приєднання Криму, Д. Дорошенко, хід переговорів, С. Сулькевич, «Кримське питання», Д. Донцов.

Актуальність обраної статті полягає в тому, що на тлі повномасштабного вторгнення Російської Федерації актуальність «кримського питання» набуває неабиякої важливості та актуальності. Саме зараз українські історики, дипломати та політики роблять все можливе щодо повернення території Криму та доведення до світової спільноти безпідставності зазіхань держави-агресора на ці території.

Події 2014 року, пов'язані з незаконною анексією Автономної Республіки Крим Російською Федерацією, призвели до активізації пропагандистських зусиль, спрямованих на конструювання та поширення історичних міфів, покликаних обґрунтувати так звані «історичні права» Росії на Кримський півострів. Одночасно ці міфи мають на меті повністю заперечити легітимність історичних претензій України на цей регіон. Одне з центральних місць у цій системі дезінформаційних наративів посідає твердження про нібито повну відсутність зв'язків між Україною та Кримом до 1954 року, коли півострів адміністративно було передано зі складу РРФСР до УРСР.

Проте історичні факти свідчать про інше. Зокрема, події 1918 року яскраво демонструють, що українська державність доби Української Народної Республіки та Української Держави гетьмана Павла Скоропадського активно взаємодіяла з Кримом як у військовій, так і в дипломатичній площинах. Так, звияжна кримська військова операція під командуванням полковника Армії УНР Петра Болбочана засвідчила спроможність українських військ реалізовувати стратегічні завдання на півострові, забезпечуючи військовий контроль над ключовими населеними пунктами, включно з Сімферополем. У той же час дипломатичні кроки уряду Павла Скоропадського, спрямовані на встановлення конструктивного діалогу з кримською владою, свідчать про спроби інтегрувати Крим до складу Української Держави на правових та політичних засадах.

Ці історичні прецеденти дають підстави стверджувати, що вже тоді - на початку XX століття - українська влада здійснювала послідовну політику щодо Криму, яка базувалася на національних інтересах і територіальній цілісності.

Москва ж, навпаки, часто виступала у ролі зовнішнього гравця, який намагався нав'язати власне бачення розвитку подій на півострові, не враховуючи ані волі його населення, ані політичних реалій тогочасної України.

У цьому контексті постає актуальне питання для сучасної української політики: чи буде належним чином осмислений досвід столітньої давнини, і чи зможе політичне керівництво України винести з нього стратегічно важливі уроки, здатні зміцнити позиції держави у боротьбі за повернення тимчасово окупованих територій та у протистоянні з російською історичною ревізіоністською риторикою.

Метою статті є комплексний аналіз підходу гетьмана Павла Скоропадського до вирішення «кримського питання» в контексті державної політики Української Держави, а також розгляд перебігу переговорного процесу між українським урядом та адміністрацією Матвія Сулькевича у період з травня по листопад 1918 року. Особлива увага приділяється з'ясуванню історичних обставин, політичних передумов, основних етапів та підсумків цих подій..

У контексті історіографічного осмислення зазначеного питання варто виокремити праці відомого українського історика Д. Дорошенка [8, 11], а також свідчення безпосередніх учасників подій, зокрема тих, хто був залучений до переговорного процесу між Українською Державою та кримським урядом. Серед них - прем'єр-міністр Ф. Лизогуб, міністр внутрішніх справ І. Кістяківський, міністр фінансів А. Ржепецький, міністр торгівлі та промисловості С. Гутник, військовий міністр О. Рогоза.

Значний внесок у дослідження проблематики українсько-кримських відносин зробили й сучасні українські науковці, які впродовж кінця ХХ - початку ХХІ століття розглядали це питання як у ширшому контексті зовнішньої політики України, так і в рамках окремих тематичних студій. Серед них слід згадати В. А. Смолія [13], Р. Я. Пиріга [13, 14], С. В. Віднянського, В. Ф. Верстюка [18], Я. І. Грицака [19], В. Ф. Солдатенка [13], Ф. М. Проданюка, О. В. Гараня, О. І. Гуржія, О. С. Рубльова [2], В. М. Даниленка, С. В.

Кульчицького [10, 13], В. М. Литвина [13], Д. О. Попова [1], Т. Б. Бикову [16] та інших дослідників, чия наукова діяльність значною мірою сприяла глибшому розумінню сутності та динаміки «кримського питання» в історії Української Держави 1918 року

Варто окремо виділити праці сучасних дослідників, які спеціалізуються на вивченні кримської проблематики в контексті політики Української Держави періоду гетьманату. Серед них особливої уваги заслуговує монографія С. В. Громенка «Скоропадський і Крим. Від протистояння до приєднання» [3], в якій ґрунтовно досліджено трансформацію взаємин між Києвом і Сімферополем. Важливим джерелом фактографічного матеріалу є також хроніка В. Р. Мараєва «Україна, 1918: Хроніка» [20], що містить докладний опис ключових подій того періоду. Окрему цінність становлять аналітичні статті, зокрема дослідження В. І. Головченка «Кримське питання в українській політиці гетьмана П. Скоропадського» [15], а також стаття О. І. Лупандіна «Питання кримської автономії за часів Української Держави 1918 р. Павла Скоропадського» [21], у яких розглядаються як політико-правові аспекти кримського питання, так і зовнішньополітичні виклики, пов'язані з його вирішенням.

Джерельна база наукового дослідження представлена актовими матеріалами, а саме: документом прелімінарних умов входження півострова до складу України (19 пунктів) [16], документом-інструкцією щодо проведення державного кордону з Україною [12], нотою до посольства Німеччини в Україні щодо Криму та Чорноморського флоту [9], аналітичними записками (аналітична записка Д. Донцова «О границях Української Держави під взглядом політичним») [6], матеріалами особового походження: спогадами гетьмана П. Скоропадського [4], управляючого міністерством закордонних справ Української Держави Д. Дорошенка [7]. Важлива інформація також міститься в українській та іноземній пресі щодо висвітлення тогочасних подій [5, 17].

Основна частина. Більшовицька агресія та її наслідки докорінно змінили початкові плани України щодо Криму. Якщо від вересня 1917 року УНР

офіційно не включала півострів до свого складу, то від січня наступного року перед Києвом стояло завдання і опанувати Крим, і, особливо, захопити Чорноморський флот. Але для того, щоб не залежати в цьому питанні від доброї волі союзників, українській армії слід було вибити більшовиків з Криму самостійно ще до підходу німців. В цей момент у Німеччини був інший погляд щодо кримського питання. Берлін серйозно цікавився Кримом, не виключаючи можливості створення там власної військової бази [2, с. 120-125].

На початку травня 1918 року розглядалися кілька можливих сценаріїв міжнародно-політичного статусу Кримського півострова:

1. Залишити Крим під прямим німецьким контролем. Цей варіант, з огляду на тактичні міркування, вважався найпростішим, проте стратегічно малоперспективним. Йому протистояли центристи та соціал-демократи у Райхстазі, тому, зберігаючи загальне керівництво, німці прагнули опертися на якусь місцеву владу.
2. Передати півострів під юрисдикцію України, як наполягав гетьман Павло Скоропадський.
3. Надати Криму, принаймні, внутрішній суверенітет або навіть повну незалежність, що було вимогою Курултаю.
4. Створити на території півострова та прилеглих земель державу німецьких колоністів, яка могла б бути як підпорядкованою Берліну, так і цілком автономною.
5. Вирішити статус Криму в ході радянсько-українських переговорів, ухваливши або відкинувши територіальні претензії Москви.
6. Інтегрувати Крим у склад майбутньої небільшовицької Росії.
7. Передати Крим Туреччині [3].

Питання встановлення східних та південних кордонів України залишалося для гетьмана Павла Скоропадського невирішеним і фактично перейшло до нього у спадок від Центральної Ради, яка не змогла остаточно визначити чи закріпити межі держави на цих напрямках. Особливо складною та суперечливою залишалася ситуація з приналежністю Кримського півострова, який у той час

перебував у зоні впливу різних політичних сил і не мав чітко визначеного статусу. Ця невизначеність створювала значні труднощі для української влади, що прагнула консолідувати державу і забезпечити її територіальну цілісність, адже Крим, як стратегічно важливий регіон, викликав суперечки не лише між Україною і Росією, але й у контексті впливу інших зовнішніх акторів. Таким чином, питання південних та східних кордонів залишалося одним із найскладніших викликів для гетьманського уряду в 1918 році.

Проблема визначення приналежності Кримського півострова нерозривно пов'язувалася із суміжним питанням щодо переходу у спадок Чорноморського флоту. Уже 3 травня 1918 року в Севастополі з кораблів були зняті українські прапори. Гетьман писав про свої наміри: «Україна ж не може жити, не володіючи Кримом, це буде якийсь тулуб без ніг. Крим має належати Україні, на яких умовах, це байдуже, буде це повне злиття або широка автономія, останнє повинно залежати від бажання самих жителів півострова, але нам треба бути цілком забезпеченими від ворожих дій з боку Криму. У сенсі ж економічному Крим фактично не може існувати без нас. Я рішуче наполягав перед німцями на передачі Криму на яких завгодно умовах, звичайно, беручи до уваги всі економічні, національні і релігійні інтереси народонаселення. Німці коливалися, я наполягав найрішучішим чином» [4].

Аналогічні погляди поділяв і Дмитро Дорошенко, тодішній міністр закордонних справ Української Держави, який активно відстоював позицію щодо важливості питання Криму для національних інтересів України. Він казав про необхідність рішучих кроків, спрямованих на підтвердження суверенітету України над півостровом і забезпечення його інтеграції до складу Української Держави, наголошуючи на стратегічному й історичному значенні цього регіону. Він наполягав на наступному: «...Україна не могла зректися Криму. Не могла з цілого ряду причин: політичних - не бажаючи мати під рукою якийсь П'ємонт для відбудови єдиної неділимої Росії; стратегічних - не можучи залишати невідомо в чиїх руках Севастополь - цю базу для українського флоту й ключ до панування на Чорному морі» [5,6].

Особливе значення гетьман Павло Скоропадський надавав ноті, адресованій посольству Німеччини в Україні, що стосувалась питання Криму та Чорноморського флоту. У ній він підкреслював, що «...Особливе значення для відродження України полягає в справі установа її кордонів, особливо південного, і таким чином, оволодіння Кримом...» [7]. Отже, проблема Криму була однією з найгостріших у політиці гетьманського уряду.

Ситуація на Кримському півострові у той період була надзвичайно складною та суперечливою. Уряд Матвія Сулькевича, який фактично контролював Крим, категорично відкидав будь-яку залежність від Української Держави. Водночас корінне населення півострова - кримські татари - переважно не заперечували проти можливого приєднання Криму до України і демонстрували більш лояльне ставлення до цієї ідеї. Проте діючий кримський уряд почав вживати низку репресивних заходів, спрямованих на обмеження українського культурного та інформаційного впливу: зокрема, були заборонені українські газети, діяльність українських громадських організацій, а також блокувався прийом телеграм із території України. Така політика ускладнювала процес встановлення тісніших зв'язків між Кримом та Українською Державою.

Звернемо увагу на той момент, як відреагувала тодішня преса на діючий процес. 15 травня 1918 року в російській газеті «Известия» надрукували повідомлення з України: «Міністр фінансів Української Держави [Антон] Ржепецький висловив таку думку: «Потрібна самостійна Україна, але без шовінізму. Треба звернути увагу на кордони України. Крим повинен увійти до складу України, як необхідний елемент для її подальшого вільного розвитку» [8, 3].

Але іноземна преса, а саме газета «Свобода» 21 травня 1918 року наголошує наступне: «Амстердам 18. мая. Соціалістична часопись, берлінський часопис «Форверстс», доносить, що новий український кабінет розважає справу прилучення Криму», впливає те, що Берлін надавав москві таємні гарантії, з нагодою, що Крим у майбутньому буде за ними» [8].

Визначена та послідовна позиція щодо статусу Криму, яку займала новостворена Українська Держава, стала вагомим здобутком видатного публіциста і ідеолога Дмитра Донцова, який у той час обіймав посаду керівника Української телеграфної агенції.

Дуже важливою в розумінні кримського питання є аналітична записка Д. Донцова «О границях Української Держави під взглядом політичним». Ця позиція знаменує завершення процесу переходу української влади від етнографічних обґрунтувань територіальних претензій до виключно політичної аргументації, що ґрунтується на принципах державного суверенітету та міжнародного права: «Крим не був окремою адміністративною одиницею. Північна частина півострова своїм етнічним і географічним характером зливалася з континентальною частиною Таврії...Визнати право політичного самовизначення за кількомастами тисяч мешканців Криму значило би зробити залежною від їх доброї волі долю 40-мільйонного краю - України, суверенність котрої без Криму стала б ілюзоричною» [9].

Німці передали владу російській політичній силі, яка сформувала уряд генерала Сулеймана Сулькевича. Останній 18 червня оголосив декларацію, в якій повідомлялося: «Крайовий уряд Криму ставить собі завданням оберігати самостійність Кримського півострова аж до вияснення його міжнародного становища». Фактично ж уряд, до якого входили колишні царські урядовці, бажав зберегти Крим для майбутньої небільшовицької Росії [10, с. 135-154].

7 липня 1918 року Сулькевич затвердив інструкцію щодо проведення державного кордону з Україною. У документі зазначалося: «...В общих чертах граница Крымом и Украиной должны совпадать с границами бывших сопредельных уездов материковой и полуостровной части Таврической губернии...Важным является присоединение к Крыму Чонгарского полуострова...» [11,12].

Після цього у середини серпня 1918 року Рада Міністрів прийняла проект міністра закордонних справ Д. Дорошенка «Економічна блокада Криму». Політичні та економічні відносини між Кримом та Україною були дуже

напружені. Тому начальник генштабу німецьких військ в Україні, генерал-лейтенант Гренер запропонував провести з цього приводу переговори у Києві.

Кримська делегація, прибула до Києва в середині вересня 1918 року. Спочатку її очолював міністр юстиції Олександр Ахматович, згодом - міністр народної освіти і віросповідань Микола Чариков. До складу делегації входили: генерал-майор Лев Фриман, міністр фінансів Дмитро Никифоров, міністр постачання Володимир Домброво, представники кримськотатарського Курултаю і Союзу кримських німців [13, 14, 15, 18, 19].

Українська Держава направила на переговори високопосадову делегацію на чолі з прем'єр-міністром Федором Лизогубом. Кримська сторона прагнула лише економічної співпраці, уникаючи питання політичного статусу півострова. Через це Україна припинила перемовини й запропонувала сформувати нову делегацію. У результаті з оновленим складом кримської сторони вдалося досягти домовленостей щодо умов входження Криму до складу Української Держави.

Уже 9 жовтня 1918 року українська делегація офіційно представила проєкт приєднання Криму до Української Держави. Згідно з ним, півострову надавалася широка автономія у внутрішніх справах. Водночас центральна влада в Києві зберігала за собою контроль над зовнішньою політикою, обороною, законодавством, фінансово-митною системою, поштовим і телеграфним зв'язком, а також правом призначення посадовців автономії. [13, 14, 15, 18, 19]. Водночас Крим зберігав автономію з власним урядом, зборами, бюджетом і контролем над освітою, торгівлею та охороною здоров'я. При Гетьмані діяв статс-секретар для представництва інтересів півострова

17 жовтня газета «*The Daily Gate City and Constitution-Democrat*» писала: «Вказувалося, що в той час як звільнення України, Криму, Кавказу, Польщі та прибалтійських провінцій від німецького ярма буде сприйнято російським народом з радістю, на цьому справа не може закінчитися, оскільки більшовики в Москві і Петрограді, стверджувалося, негайно спробують скинути німецьке ярмо. Звільнені регіони втягуються у відновлення громадянської війни і

розв'язують царство терору серед змученого і спраглого порядку населення» [17].

У середині листопада 1918 року пронімецький уряд Сулькевича впав, йому на зміну прийшов проантантівський уряд Соломона Крима. На півострові висадилися війська Антанти і Добровольча армія генерала Денікіна, який мріяв відновити "єдиную-неділімую" росію. Але, повстання Директорії проти гетьмана Скоропадського, поклала край намірам приєднання до України Криму [18, 19].

Отже, гетьман Павло Скоропадський успадкував «кримське питання» від УНР у надзвичайно складний період - на тлі кримської операції Петра Болбочана та символічного підняття українських прапорів на Чорноморському флоті. Попри невдачу в остаточному вирішенні цього питання у квітні 1918 року, український уряд не полишав зусиль щодо інтеграції півострова.

Якби Берлін не заважав блокаді та не підтримував кримський уряд, Крим приєднався б до України ще до капітуляції Німеччини в листопаді 1918 року. Натомість уряд впав, владу захопила Добровольча армія, а переговори з білогвардійцями були марними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Попова Д. О. Кримське питання в українсько російській відносинах: історіографія проблеми. «Електронний ресурс». Стаття з наукового збірника.
URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/65035/45-Ropova.pdf?sequence=1> (дата звернення: 04.08.2026)
2. Рубльов О. С., Реєнт О. П. Українські визвольні змагання 1917-1921 рр: Україна крізь віки. Т. 10. Київ: Альтернативи, 1999. 320 с.
3. Громенко С. В. Скоропадський і Крим. Від протистояння до приєднання. Київ: Наш Формат, 2021. 352 с.
4. Скоропадський П. П. Спогади: кінець 1917 - грудень 1918. НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства. Київ: Філадельфія,

1995. 495 с. URL: <http://archeos.org.ua/wpcontent/uploads/2013/11/%D0%A1%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9.pdf> (дата звернення: 04.08.2025)
5. Дорошенко Д. І. Історія України, 1917-1923. В 2-х т.: Документально-наукове видання. Т.2. Українська Гетьманська Держава 1918 року. Київ: Темпора, 2002. 352 с
 6. Дорошенко Д. І. Історія України, 1917 - 1923. Т.2. Українська Гетьманська Держава 1918 р. 2-е вид. Нью-Йорк: Булава, 1954. 424 с.
 7. Мирні переговори між Українською державою та РСФСР 1918 р.: Протоколи і стенограми пленарних засідань. Збірник документів і матеріалів. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/966-02-0372-1/966-02-0372-1.pdf>
 8. Газета «Свобода» від 21 травня 1918 року. Український кабінет радить над прилучення Криму. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/blog-history-45747302> (дата звернення: 04.08.2025)
 9. Бойко О. Питання території і кордонів України в аналітичній записці Д. Донцова «О границях Української Держави під взглядом політичним» (1918). Київ: Пріоритети, 2013. 200 с.
 10. Кульчицький С. Вхідження Криму до складу України. Регіональна історія України, 2009. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/reisuk_2009_3_8. (дата звернення: 04.08.2025)
 11. Дорошенко Д. І. Історія України. Том II. Українська гетьманська держава 1918 р. Нью Йорк, 1954. 209 с.
 12. Документ про наміри Сулеймана Сулькевича встановити кордон з Україною, 7 липня 1918 року. URL: <https://uain.press/articles/916294-916294>. (дата звернення: 04.08.2025)
 13. Нариси історії української революції 1917-1921 років. НАН України. Інститут історії України. Книга 2. Київ: НВП «Видавництво "Наукова думка" НАН України», 2012. 464 с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-0000-0/978-966-00-0000-0.pdf> (дата звернення: 04.08.2025)

14. Пиріг Р. Я. Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси. НАН України. Інститут історії України. Київ: Інститут історії України, 2011. 336 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0005800> (дата звернення: 04.08.2025)
15. Головченко В. І. КРИМСЬКЕ ПИТАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ ГЕТЬМАНА П. СКОРОПАДСЬКОГО. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Holovchenko_Volodymyr/Krymske_pytannia_v_ukrainskii_politytsi_hetmana_P_Skoropadskoho.pdf (дата звернення: 04.08.2025)
16. Бикова Т. Б. КРИМСЬКІ КРАЙОВІ УРЯДИ 1918 - 1919 рр. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/51435/04-Bykova.pdf?sequence=1> (дата звернення: 04.08.2025)
17. The Daily Gate City and Constitution-Democrat 17 Oct 1918. URL: <https://www.newspapers.com/image/174290568/?terms=Hetman%20Skoropadsky%20and%20the%20Crimea&match=1> (дата звернення: 04.08.2025)
18. Верстюк В. Ф. Провал проекту малоросійської України. Нарис сьомий. Революція 1917 - 1920 рр. і українсько - російські відносини. - 17 с.
19. Грицак Я. І. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX XX ст. Київ, 1996. URL: <http://www.bookre.org/reader?file=1336123>
20. Мараєв В. В. Україна, 1918: Хроніка, Харків, 2020. URL: https://folio.com.ua/system/books/samples/000/001/692/original/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B5%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B0%201918_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf?1574862113 (дата звернення: 04.08.2025)
21. Лупандін О. І. Питання кримської автономії за часів Української Держави 1918 р. Павла Скоропадського. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/169328/19-Lupandin.pdf?sequence=1> (дата звернення: 04.08.2025)

Панасюк Олена Олександрівна

учитель історії та правознавства

Криворізька гімназія №18

Криворізької міської ради,

м. Кривий Ріг, Україна

ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВИХ НАВИЧОК У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ 6 КЛАСУ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. Статтю присвячено проблематиці формування геопросторового мислення у здобувачів освіти 6 класу Нової української школи в умовах дистанційного навчання. У роботі розглянуто елементи формування просторових навичок в умовах дистанційного навчання, запропоновано варіанти використання картографічних завдань до картосхем та карти.

Ключові слова: геопросторове мислення, просторові навички, картосхема, картографічна робота.

З 2022/2023 навчального року розпочалося поетапне впровадження Державного стандарту базової середньої освіти, відповідно здобувачі освіти Нової української школи перейшли на нову модель навчання.

Упровадження Державного стандарту спрямоване на зміни в організації освітнього процесу, які передбачають впровадження компетентнісного підходу, навчання через досвід.

У процесі реалізації змісту Державного стандарту базової середньої освіти найважливішим є досягнення учнями певних груп обов'язкових результатів громадянської та історичної освітньої галузі (додаток 18 до Державного стандарту). Однією з таких груп є - геопросторове мислення, в результаті якого

здобувачі освіти орієнтуються в соціально-історичному просторі, використовують карту як джерело інформації [1]. У контексті вищесказаного саме у 6 класі закладається фундамент формування просторових навичок та вміння працювати з історичною картою.

Питання формування геопросторового мислення на уроках історії представлені у працях таких українських учених, як К. Баханов, О. Фідря, Н. Фідря, О. Третьякова, В. Власов, О. Пометун, Н. Гупан та інші. Вони вивчали сутність, складники та методику формування просторової компетентності учнів. Зокрема, Олена Пометун та Нестор Гупан пропонують інтегрувати GIS-технології, інтернет-карти, супутникові зображення та спеціальні навчальні засоби [2, с. 131-139].

Реалії сьогодення, covid, війна і, як наслідок, дистанційне навчання стали справжнім викликом для розвитку просторових навичок в учнів. Традиційна робота з атласом та контурною картою не завжди має можливість упроваджуватися. Серед нових моделей роботи дітей з картографічним матеріалом доцільними є електронні атласи, онлайн платформи, інтерактивні робочі аркуші. Також, досить цікавими та ефективними на етапі рефлексії є завдання з картосхемами. Для їх виконання, обов'язково має бути звернення до карти, а не онлайн-помічників. Таким чином, і принципи академічної доброчесності серед учнів зберігаються.

Зокрема, при вивченні теми «Поява і розселення людей на теренах України» діти вказують стоянки первісних людей доби палеоліту позначених цифрами на картосхемі (Рис. 1. Перші люди на теренах України) [3, с. 42].

На картосхемі цифрами позначено місця стоянок первісних людей доби палеоліту на теренах України. Назвіть їх.

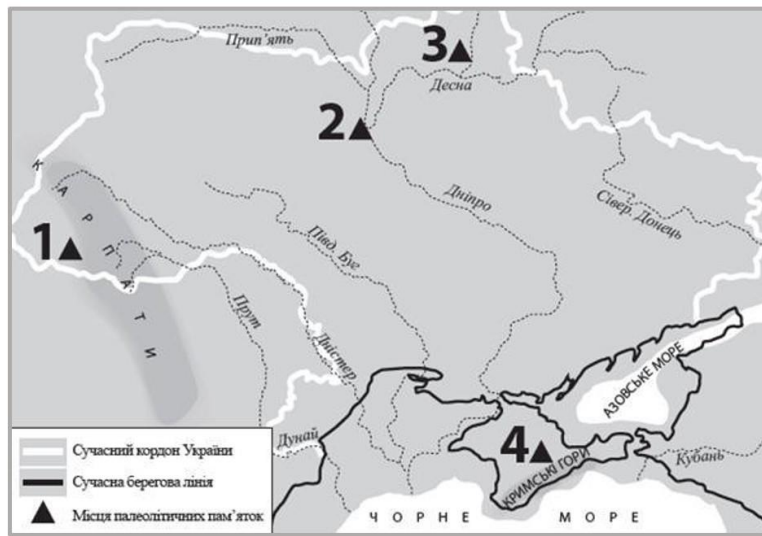

Рис. 1. Перші люди на теренах України

При вивченні перших цивілізацій Стародавнього Сходу актуальними є наступні завдання до картосхем [3, с. 90]:

- назвіть указані цифрами на карті перші цивілізації; (Рис. 2. Перші цивілізації Стародавнього Сходу)

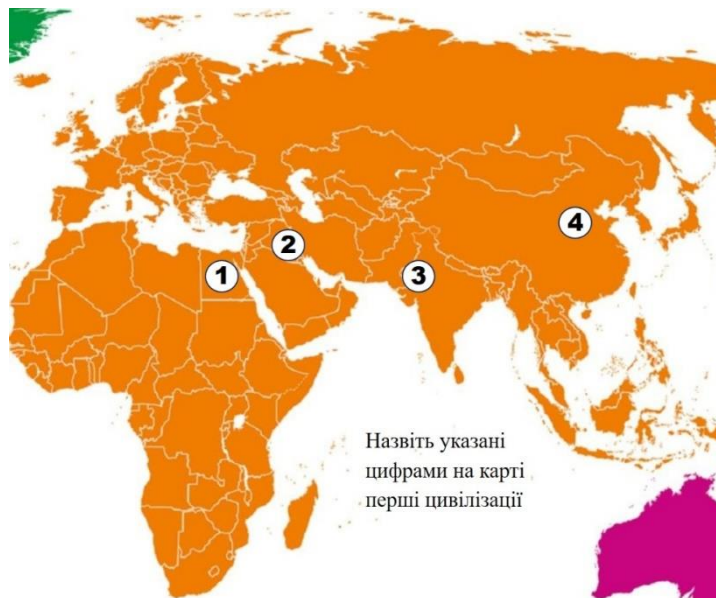

Рис. 2. Перші цивілізації Стародавнього Сходу

- вкажіть, якими цифрами на карті позначені річки (Рис. 3. Річки перших цивілізацій Стародавнього Сходу)

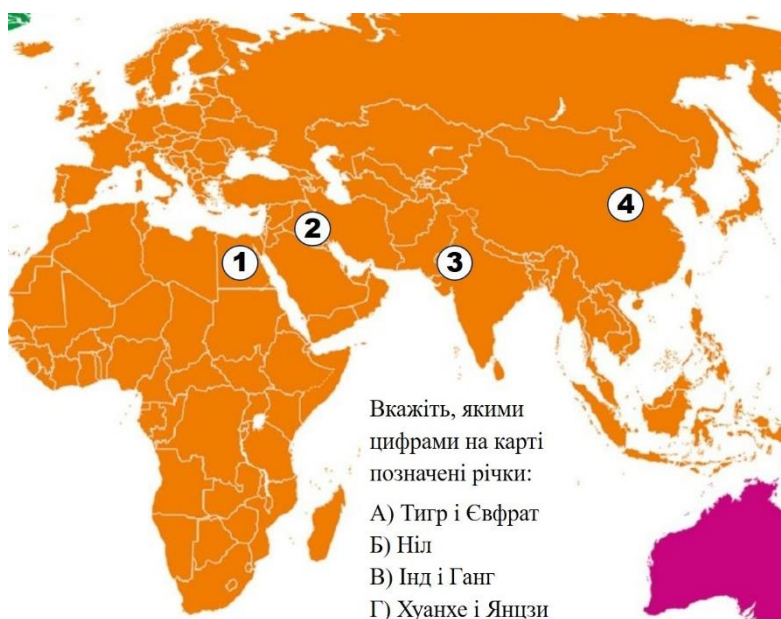

Рис. 3. Річки перших цивілізацій Стародавнього Сходу

Доцільною є використання картосхеми і при вивченні теми «Культурні надбання Стародавнього Сходу». Дізнавшись цікавинки про пам'ятки культури, діти із задоволенням відшукують їх місце розташування на карті (Рис. 4. Пам'ятки культури перших цивілізацій Стародавнього Сходу) [3, с. 90].

Рис. 4. Пам'ятки культури перших цивілізацій Стародавнього Сходу

Цікавою та інтригуючою є тема «Античні міста-держави - осередки давньогрецької цивілізації на теренах України». Адже, історичні пам'ятки мають місце у сьогоденні. Та й топоніміка полісів вражає дітей (Рис. 5. Грецькі колонії в Північному Причорномор'ї) [3, с. 187].

Рис. 5. Грецькі колонії в Північному Причорномор'ї

Дієвим є й інший різновид завдань з картою. Так, при вивченні Трипільської культури, діти отримують завдання до карти: знайти поселення трипільців та порахувати їх, відстежити річки та сусідів (Рис. 6. Поселення трипільців на території України) [3, с. 55].

Рис. 6. Поселення трипільців на території України

Варто виділити ще один різновид картографічної роботи - розташувати умовні позначення на карті. Такі завдання спонукають до більш ретельного й уважного вивчення та опрацювання карти. Дитина виокремлює основні елементи карти та пояснює їх значення (Рис. 7. Умовні позначення на карті) [3, с. 187].

Таким чином, при виконанні картографічних завдань до картосхем та карти без доступу до атласу та контурної карти, у дітей формуються просторові навички. Здобувачі освіти співвідносять дані карти з іншими джерелами інформації, визначають на карті положення географічних об'єктів, культурно-історичних пам'яток, місця історичних подій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898). URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (дата звернення: 12.08.2025).
2. Пометун О., Гупан Н. Питання розвитку геопросторового мислення учнів у навчанні історії в Новій українській школі. Український педагогічний журнал. 2024. №2. С. 131-139.

URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/750/863>

(дата звернення: 12.08.2025).

3. Історія України. Всесвітня історія: підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти / І. Я. Щупак, О. В. Бурлака, Н. С. Власова, І. О. Піскарьова. - Київ : УОВЦ «Оріон», 2023. - 256 с.

INTERNATIONAL RELATIONS

УДК 351.862

Рудь Олег Миколайович

кандидат історичних наук, доцент

кафедри туризму та соціально-гуманітарних дисциплін

Міжнародний Європейський Університет,

м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0009-0004-1423-8244>

УКРАЇНА ЯК КАТАЛІЗАТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКОВОЇ СИСТЕМИ

Анотація: Дослідження аналізує роль України як каталізатора трансформації глобальної безпекової системи. Розглянуто історичні передумови, правові аспекти, нові формати міжнародної співпраці та геополітичні наслідки. Показано, як український досвід формує доктринальні зміни, впливає на альянси та визначає перспективи світової безпеки.

Ключові слова: Україна, глобальна безпека, міжнародні відносини, геополітика, НАТО, ООН, воєнна агресія, трансформація, мирні ініціативи.

Початок третього десятиліття XXI століття ознаменувався кризою безпеки, масштаби та інтенсивність якої стали безпрецедентними для Європи з часів завершення Другої світової війни. Збройна агресія Російської Федерації проти України, розпочата у 2014 році та різко ескалована у 2022 році, виявила системні вади чинної глобальної безпекової архітектури. Порухення фундаментальних принципів Статуту ООН, зокрема територіальної цілісності

та суверенітету держав, продемонструвало недостатню дієвість наявних міжнародних механізмів запобігання та стримування агресії [1, с. 12].

Україна, ставши об'єктом воєнної експансії, водночас перетворилася на активного суб'єкта міжнародної політики, який здатен ініціювати зміни у підходах до колективної та регіональної безпеки. Сам факт опору агресії, масштабна мобілізація міжнародної підтримки, формування нових форматів військово-політичної співпраці та енергетичної стратегії - усе це створило ситуацію, в якій Україна виступає каталізатором трансформаційних процесів у глобальній системі безпеки.

Актуальність даного дослідження зумовлена не лише необхідністю аналізу подій, що безпосередньо змінюють міжнародний порядок, але й потребою в науковому осмисленні механізмів, через які середня за розміром держава може стати ключовим чинником інституційних і нормативних зрушень. Наукова новизна полягає у комплексному розгляді України як чинника, що не лише реагує на зовнішні виклики, але й формує стратегічний порядок денний для провідних міжнародних інституцій - НАТО, Європейського Союзу, Організації Об'єднаних Націй [2, с. 87].

Метою дослідження є комплексний аналіз ролі України як каталізатора трансформацій глобальної безпекової системи в умовах збройної агресії Російської Федерації та системної кризи міжнародного права. Особлива увага приділяється виявленню механізмів, через які український досвід стає чинником перегляду існуючих безпекових парадигм, та визначенню потенційних сценаріїв подальшої еволюції світової безпекової архітектури.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких дослідницьких завдань:

1. Проаналізувати історичні та правові передумови сучасної ролі України в системі міжнародної безпеки, включаючи наслідки Будапештського меморандуму та подій 2014 року;

2. З'ясувати ключові виклики, які українська криза поставила перед міжнародними інституціями та регіональними альянсами, насамперед НАТО, ЄС та ООН;

3. Дослідити нові безпекові формати й інструменти міжнародної співпраці, ініційовані або суттєво посилені завдяки Україні;

4. Оцінити вплив енергетичного чинника як складової глобальної безпекової трансформації;

5. Окреслити перспективи та можливі сценарії розвитку глобальної безпекової системи, враховуючи уроки українського досвіду.

Проблематика ролі України у трансформації глобальної безпекової системи перебуває у фокусі уваги низки провідних західних дослідників та аналітичних центрів. У працях А. Качинського простежується історична зумовленість української геополітичної ролі як «містка» між Сходом і Заходом, що визначає чутливість регіону до глобальних безпекових змін [3, с. 78-79]. А. Бойко наголошує на значенні України як чинника, що прискорює процеси переформатування євроатлантичної безпеки [4, с. 124].

R. Donno розглядає український конфлікт як елемент ширшої боротьби між демократичними та авторитарними моделями [5]. У звітах Chatham House аналізується вплив української війни на політику НАТО та ЄС, включно з переглядом стратегічних концепцій і формуванням нових коаліцій. Аналітики Carnegie Europe та European Council on Foreign Relations акцентують на тому, що війна в Україні стала каталізатором посилення енергетичної незалежності ЄС, що розглядається як невід'ємна складова сучасної безпекової політики [6, с. 84].

Важливим є внесок у дослідження теми робіт з теорії міжнародних відносин, зокрема концепцій «критичних моментів» та історичного інституціоналізму, які дозволяють пояснити, як зовнішні шоки створюють умови для докорінних змін інституційних структур [6, с. 291]. Ці підходи застосовуються у працях західних авторів, що аналізують наслідки українського конфлікту для світової безпекової архітектури.

Таким чином, існуючі дослідження підтверджують, що українська криза не є локальним явищем, а становить глобальний феномен, який впливає на розвиток стратегічних доктрин, енергетичної політики та регіональних альянсів. Однак комплексного академічного аналізу України саме як каталізатора трансформацій, із синхронним врахуванням політичних, правових, енергетичних та військових вимірів, у науковій літературі наразі обмаль, що й визначає наукову новизну цього дослідження.

Сучасна роль України у глобальній безпековій архітектурі не може бути зрозуміла без урахування досвіду пострадянського періоду та наслідків рішень, ухвалених на початку 1990-х років. Відмова України від ядерного арсеналу у 1994 році в обмін на політичні гарантії безпеки, зафіксовані у Будапештському меморандумі, створила прецедент, у якому політичні запевнення були поставлені вище за формальні оборонні зобов'язання. Цей документ, підписаний США, Великою Британією та Російською Федерацією, мав на меті зміцнення міжнародного режиму нерозповсюдження ядерної зброї, але водночас не передбачав механізмів примусу у випадку порушення його положень [1, с. 17].

Події 2014 року - анексія Криму та початок збройного конфлікту на Донбасі - стали першим серйозним випробуванням для міжнародного права після завершення Холодної війни. Генеральна Асамблея ООН резолюцією A/RES/68/262 підтвердила територіальну цілісність України, однак міжнародна реакція мала переважно політико-дипломатичний характер, що продемонструвало обмеженість існуючих механізмів колективної безпеки [3, с. 81]. Повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року остаточно перетворило український кейс на глобальний виклик: порушення базових норм Статуту ООН набуло масштабів, що вимагали від міжнародних інституцій і держав-членів швидкого перегляду стратегічних пріоритетів.

Агресія проти України стала своєрідним «тестом на дієздатність» чинної безпекової архітектури. Провал Будапештського меморандуму виявив фундаментальну проблему політичних гарантій безпеки без юридично

зобов'язальних інструментів. Неефективність Ради Безпеки ООН, паралізованої правом вето постійного члена, поставила питання про необхідність реформування механізмів колективного реагування на агресію.

Паралельно відбулася активація регіональних структур безпеки, насамперед НАТО та Європейського Союзу. Прийнята у Мадриді Стратегічна концепція НАТО 2022 року вперше з часів Холодної війни визначила Росію як «найсерйознішу і пряму загрозу безпеці союзників», що свідчить про доктринальний зсув, спричинений українською кризою. ЄС, своєю чергою, активував Європейський фонд миру для фінансування постачання зброї країні, яка перебуває у стані війни, - безпрецедентний крок в історії Союзу.

Одним з безпосередніх наслідків війни стало формування нових багатосторонніх координаційних механізмів. Так звана «Рамштайнська контактна група» (Ukraine Defense Contact Group) об'єднала понад 50 держав, які координують постачання озброєння, навчання особового складу та технічну допомогу. Цей формат, що працює поза межами формальних інституційних рамок, став прикладом оперативної адаптації міжнародної безпекової співпраці.

Водночас, з ініціативи України та окремих партнерів, укладаються двосторонні угоди про довгострокові безпекові зобов'язання (зокрема, з Великою Британією, Францією, Німеччиною, Канадою та США), що передбачають військову, розвідувальну, технологічну та економічну підтримку. Це свідчить про перехід від декларативних гарантій до системи конкретних оборонних контрактів.

Українська війна стала каталізатором переосмислення безпекової політики низкою держав, які традиційно дотримувалися нейтралітету. Вступ Фінляндії до НАТО у квітні 2023 року та Швеції у березні 2024 року демонструє радикальний перегляд стратегічних пріоритетів, спричинений страхом перед прямою воєнною загрозою. Такий ефект розширення альянсів є безпосередньою геополітичною реакцією на українську кризу, яка змінила розклад сил у північноєвропейському регіоні та посилила східний фланг НАТО [7, с. 136].

Події в Україні формують кілька можливих сценаріїв розвитку глобальної безпекової системи. Перший - інституційна консолідація, за якої НАТО та ЄС поглиблюють інтеграцію, а ООН реформує механізми колективної безпеки. Другий - регіоналізація безпеки, коли окремі регіональні альянси беруть на себе провідну роль у забезпеченні стабільності. Третій - часткова фрагментація системи, що призводить до переваги двосторонніх угод над універсальними механізмами. У кожному з цих сценаріїв український досвід залишатиметься ключовим орієнтиром для оцінки дієвості безпекових інструментів.

Досвід України у протидії збройній агресії Російської Федерації засвідчив, що навіть держава середнього військово-економічного потенціалу здатна виступати каталізатором системних змін у глобальній безпековій архітектурі. Український випадок став критичним моментом, що одночасно оголив структурні слабкості чинних міжнародних механізмів і спричинив появу нових підходів до колективної та регіональної безпеки.

По-перше, провал Будапештського меморандуму та обмеженість інструментів реагування Ради Безпеки ООН продемонстрували необхідність переосмислення співвідношення між політичними гарантіями та юридично зобов'язальними зобов'язаннями у сфері безпеки.

По-друге, реакція міжнародних інституцій - від доктринальних змін у Стратегічній концепції НАТО до запровадження безпрецедентних оборонних програм ЄС - свідчить про здатність системи швидко адаптуватися під впливом зовнішнього шоку. При цьому ключову роль відіграла сама Україна, яка виступила ініціатором нових форматів співпраці та двосторонніх гарантій.

По-третє, війна в Україні спричинила зсув у геополітичних орієнтаціях окремих держав, зокрема вступ Фінляндії та Швеції до НАТО, що посилило східний фланг Альянсу та змінило стратегічний баланс у Північній Європі.

По-четверте, енергетичний вимір конфлікту активізував переосмислення економічної складової безпеки, зробивши питання енергетичної незалежності та стійкості критично важливими для міжнародних стратегій.

Отже, Україна не лише стала ареною великого геополітичного протистояння, а й перетворилася на активного творця нового безпекового порядку. Її досвід формує концептуальні й практичні орієнтири для держав і міжнародних організацій, які прагнуть підвищити ефективність механізмів колективної безпеки у світі, де загрози набувають дедалі більш комплексного та багатовимірного характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бевз Т. А. Вплив глобалізації на утвердження національної ідентичності в умовах війни: виклики і загрози. Українознавство, 2022. № 3 (84). С. 8-26.
2. Камінський Є. Світ переможців і переможених. Міжнародні відносини і українська перспектива на початку ХХІ століття. Київ: Центр вільної преси, 2008. 336 с.
3. Качинський А. Б. Індикатор могутності як інтегральний показник безпеки держави. Математичне моделювання в економіці. 2015. № 2. С. 75-91.
4. Бойко А. В. Стійкість національної економіки: теорія, методологія, практика. НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. Київ, 2014. 288 с.
5. Donno R. Building national resilience: Survive crisis, seize opportunity, prepare for change. Booz Allen Hamilton, Inc., 2017. URL: https://www.boozallen.com/content/dam/boozallen_site/dig/pdf/white_paper/building-national-resilience.pdf (дата звернення: 08.08.2025).
6. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 532 с.
7. Домарєв В. В. Система ситуаційного управління: теорія, методологія, рекомендації. Київ : Знання України, 2017. 347 с.

PEDAGOGY AND EDUCATION

УДК 37.018.43:004

Кізіль Олена Миколаївна

вчитель-методист, директор

Сільванович Анжела Валентинівна

вчитель-методист

Кочетова Ірина Сергіївна

вчитель-методист

Дніпровська гімназія № 131

Дніпровської міської ради

м. Дніпро, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ, ПРОГРАМ І ОНЛАЙН-СЕРВІСІВ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Анотація: У даній роботі буде висвітлено досвід використання вчителями Дніпровської гімназії № 131 Дніпровської міської ради цифрових технологій у навчальній діяльності, розкрито підходи до викладання навчального матеріалу на основі застосування різноманітних інструментів та ресурсів, наведено приклади реалізації проєктів зі здобувачами освіти різних вікових категорій, застосування цифрових технологій у роботі з батьками, управлінській діяльності закладу освіти.

Ключові слова: цифровізація, інноваційність, інформаційна освіта, компетентність, гейміфікація.

Сучасне життя залежить від новітніх технологій. Інноваційність всіх сфер людського життя - є однією з домінуючих тенденцій розвитку суспільства. У зв'язку з масштабною цифровізацією всіх галузей людської діяльності формування освітнього процесу безпосередньо залежить від інноваційних технологій.

Для реалізації головної мети освіти - всебічного розвитку людини, як особистості, яка здатна використовувати здобуті знання для конкурентно-спроможної діяльності в будь-якій сфері суспільного життя, недостатньо застосовувати традиційні підходи в освітній діяльності. Інтерактивні методи навчання за умови цифровізації дають можливість сучасному педагогу реалізувати найрізноманітніші ідеї, збагачувати та розвивати творчий потенціал як вчителя, так і учня, розкривати здібності дитини, формувати вміння вчитися, творити, відчувати радість пізнання [1].

В Україні йде становлення нової системи освіти, орієнтованої на входження у світовий інформаційно-освітній простір. Цей процес супроводжується істотними змінами в педагогічній теорії та практиці освітнього процесу. Змінюється суть освіти. Велика роль надається методам активного пізнання та самоосвіти.

Педагогічний колектив Дніпровської гімназії № 131 Дніпровської міської ради не стоїть осторонь процесу впровадження сучасних цифрових технологій в освітню діяльність. Учителі підтримали сформовані в закладі основні завдання освітньої діяльності й успішно реалізують їх, використовуючи практичний досвід, сучасні підходи і засоби навчання, інформаційно-комунікаційні технології, ресурси програм і онлайн-сервісів.

Інформаційні технології набувають дедалі більшої популярності, і сьогодні вже абсолютно зрозумілі доцільність та необхідність їх застосування. Наскрізне застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі та управлінні закладами освіти й системою освіти має стати інструментом забезпечення успіху нової української школи. Запровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній галузі має перейти від

одноразових проєктів у системний процес, який охоплює всі види діяльності. Інформаційно-комунікаційні технології мають суттєво розширити можливості педагога, оптимізувати управлінські процеси, таким чином формуючи у здобувачів освіти важливі для нашого сторіччя технологічні компетентності [2].

Про важливість розбудови системи цифровізації освіти й науки свідчать нормативні документи. У Законі України «Про освіту» (стаття 12) серед ключових компетентностей визначено інформаційно-комунікаційну, як необхідну для успішної життєдіяльності кожної сучасної людини. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 “Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти”, визначає інформаційно-комунікаційну компетентність такою, що передбачає впевнене, критичне й відповідальне використання цифрових технологій для власного розвитку й спілкування; здатність безпечно застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби в навчанні та інших життєвих ситуаціях, дотримуючись принципів академічної доброчесності. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної освіти, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 № 1115 (зі змінами від 09.09.2024) визначає механізми забезпечення здобуття повної загальної середньої освіти за дистанційною формою, а також використання технологій дистанційного навчання під час організації здобуття освіти за різними формами в закладах освіти. Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.08.2024 № 1112 затверджено Порядок та умови здобуття загальної середньої освіти в комунальних закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні, метою якого є створення умов для залучення здобувачів освіти до очного навчання та поліпшення якості дистанційної освіти.

В Україні з метою забезпечення рівного доступу до якісної шкільної освіти в умовах дистанційного навчання створено платформу «Всеукраїнська школа онлайн». За підтримки Дитячого фонду ООН в Україні (ЮНІСЕФ) вона

постійно наповнюється оновленими курсами, здійснюється розробка нового контенту.

Керуючись даними нормативно-правовими документами, у закладі освіти активно впроваджуються в освітній процес цифрові технології навчання.

У сучасній педагогіці під «цифровими технологіями» розглядають об'єднання комп'ютерних, електронних, інформаційних, інформаційно-комунікаційних та телекомунікаційних технологій.

За освітньо-методичними функціями виокремлюють такі цифрові освітні ресурси:

- 1) електронні підручники (оригінальні електронні підручники, предметні навчальні системи, предметні навчальні середовища);
- 2) електронні навчальні посібники (репетитори, тренажери; навчальні й навчальні-контролюючі, ігрові, інтерактивні ресурси; предметні колекції; довідники та словники; практичні та лабораторні системи;
- 3) електронні навчально-методичні комплекси (предметні освітні та програмно-методичні комплекси, предметні навчально-методичні середовища; інноваційні навчально-методичні ресурси);
- 4) електронні видання контролю (тести, тестові завдання, методичні рекомендації з тестування; інструментальні засоби) [3].

Розвиток та застосування цифрових технологій навчання сприяє становленню нових стосунків між здобувачами освіти та педагогами, в основі яких лежить діяльнісна взаємодія, спрямована на формування предметних компетентностей.

Сучасний педагог має навчитися створювати та використовувати мультимедійний та інтерактивний контент, щоб зацікавити цифрове покоління учнів. Цифрові технології дозволяють зробити процес навчання мобільним, диференційованим та індивідуальним. При цьому технології не замінюють учителя, а доповнюють його. Таким заняттям властиві адаптивність, керованість, інтерактивність, поєднання індивідуальної та групової роботи, часова необмеженість навчання [4].

Впровадження хмарних технологій у процес навчання - це логічний крок у ногу із часом, що веде до значного розширення можливостей, відкритості, мобільності, доступності, і як наслідок - до якості навчання.

Одним з перспективних напрямків здобуття освіти в умовах сьогодення вважається змішане навчання. Поєднання очної та дистанційної форм, комбінація різних технологій в один інтегрований навчальний підхід надає можливість навчанню стати персональним та особистісно-орієнтованим, урахувати думку й побажання батьків.

У своїй роботі з учнівством вчителі закладу ефективно впроваджують сучасні програми та онлайн-сервіси, які в значній мірі змінюють освітній процес, підвищують ефективність навчання та спрощують взаємодію між здобувачами освіти, батьками та педагогами:

- платформи Zoom, Microsoft Teams, Google Meet допомагають в проведенні навчальних занять, оперативних нарад, педагогічних рад, батьківських зборів, зустрічей в синхронному режимі;
- платформи Moodle, Google Classroom, Edmodo дозволяють вчителям створювати курси, спостерігати за досягненнями учнів, організовувати групові проєкти;
- інтерактивні ресурси Kahoot, Quizizz, Nearpod педагоги використовують для створення вікторин і опитувань, ;
- інструменти для створення презентацій Canva, Prezi, які вчителі інтегрують в освітній процес, роблять його більш візуально зрозумілим та привабливим;
- платформу ClassDojo педагогічні працівники закладу застосовують для розвитку соціальних навичок у дітей;
- додаток Mindfulness Apps сприяє розумінню емоцій і розвитку стресостійкості учнів;

- платформи Facebook Groups, Telegram застосовуються для налагодження ефективної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу.

Сучасність потребує від педагога постійного розвитку, опанування нових розробок, пошуку нових форм роботи з учнями. Учителі нашого закладу вміло поєднують традиційні форми навчання та використання різноманітних програм та онлайн-сервісів. Це є дієвим інструментарієм для очного та дистанційного навчання.

Продуктивно застосовують в освітньому процесі вчителі можливості вебсервісу Google Classroom для здійснення проміжного контролю знань з навчальних предметів. Найпопулярнішими є тестові завдання, які створюють вчителі-предметники за допомогою Google-Форм, та квести, які застосовуються для ефективного відпрацювання та закріплення програмового матеріалу. Для здобувачів освіти нашого закладу веб-квести з будь-якого навчального предмету - це можливість через розвагу перетворити набуті теоретичні знання в стійкі практичні вміння. Виконуючи завдання квестів, учні вчаться працювати індивідуально, у парах, у групах, набувають навичок взаємооцінювання та самооцінювання. Активно даний сервіс застосовують у своїй роботі вчителі математики та англійської мови закладу освіти, формуючи стійкі обчислювальні та лексико-граматичні навички.

Відеоконференція - це один із сучасних способів зв'язку, що дозволяє проводити заняття, коли учні й учитель перебувають на відстані. Завдяки функції "Сесійні зали" сервісів ZOOM, Meet під час конференції вчителі розділяють учасників на потрібну кількість груп (з урахуванням рівня знань учнів або автоматично). Наприклад, дітям п'ятого класу під час уроку математики пропонують розв'язати задачу різними способами, у кожній групі - свій спосіб. Після завершення виконання завдання учні демонструють свою роботу однокласникам. Учні 4-х класів, знаходячись у різних сесійних залах, створюють опис іграшки в ході вивчення теми «Прикметник». У такий спосіб формуються навички ведення дискусії, створюються умови для розвитку спостережливості, активності й самостійності здобувачів освіти.

Одним із незамінних інструментів для проведення навчального заняття в синхронному режимі є онлайн-дошка. Вона виконує кілька важливих функцій: демонстрація навчального матеріалу, комунікація зі здобувачами освіти, письмове опитування та швидке оцінювання засвоєного навчального матеріалу. Цей інструмент дозволяє оперативно реагувати на потреби здобувачів освіти.

Поєднання платформ Paint та Zoom для вчителів нашої гімназії стало оптимальним рішенням для організації сучасних онлайн-уроків. Paint пропонує зручний та зрозумілий інтерфейс, дає можливість вставляти будь-які зображення, скопійовані з онлайн-підручників, створювати прості геометричні фігури, додавати або копіювати текст. Zoom, у свою чергу, дозволяє демонструвати екран учням під час уроку. Завдяки функції спільного доступу здобувачі освіти можуть самостійно вносити записи на дошку в режимі реального часу. Це значно підвищує інтерактивність уроку, залучає дітей до активної співпраці і робить навчання більш ефективним.

Використання «Графічного калькулятора» від GeoGebra, на думку вчителів математики нашого закладу, дає можливість у багатьох випадках зробити розв'язування задач настільки ж доступним, як і просте розглядання малюнків чи графічних зображень.

Популярним серед вчителів початкових класів нашого закладу є інтерактивне освітнє програмове забезпечення MozaBook та Wordwall. Програма MozaBook пропонує різні освітні інструменти, які охоплюють практично всі канали сприйняття інформації: цифрові уроки, 3Д сцени, різні інструменти та ігри, відео, зображення, аудіо. Вчителю необхідно навчити кожну дитину за короткий проміжок часу освоювати, перетворювати і використовувати в практичній діяльності величезні масиви інформації.

Платформа Learning Apps, яка є одним з популярніших дидактичних інструментів вчителів нашого закладу, дає можливість здійснити позитивний зворотний зв'язок. Завдання представлені у різних формах не оцінюються балами, дають можливість змінити варіант відповіді.

Учителі нашого закладу вважають ефективним використання для організації зворотного зв'язку під час проведення навчальних занять вікторин, опитувань та тестів, створених на базі онлайн-сервісу Kahoot. Цей інтерактив застосовують на різних етапах уроку і в якості домашнього завдання задля повторення вивчених тем. Під час навчального заняття досить важко утримувати увагу учнів при поясненні матеріалу. Тому вчителі закладу в ході презентації теми уроку застосовують підготовлені тести Kahoot для активізації здобувачів освіти невеличкими паузами з цікавими питаннями з теми.

Створення здобувачами освіти різних інтерактивних вправ сприяє розвитку логіки, творчого мислення, актуалізує знання. Наприклад, вивчаючи творчість Т.Г.Шевченка, учні створюють буктрейлери за змістом поезій «За сонцем хмаронька пливе...», «Садок вишневий коло хати» (5 клас), «Думка», «Іван Підкова» (6 клас), «Мені однаково, чи буду...» (8 клас), «Катерина» (9 клас). Даний вид інтерактивних вправ об'єднує роботу з книгою і сучасні інформаційні технології, що підвищує інтерес і рівень мотивації до вивчення програмових творів української літератури.

Середня ланка гімназійних класів - так зване покоління Альфа. Суспільство робить великі ставки на це діджиталізоване покоління, тому вчитель має вивчати запити й відповідати вимогам часу. Компетентності, визначені програмою, становлять життєвий мінімум, а розкрити максимум кожної дитини й навчити її використовувати власний потенціал - завдання сучасного педагога. Цікавим надбанням вчителів закладу є застосування підходів, характерних для комп'ютерних ігор, в неігровому середовищі. Втіленням ідеї цифровізації в освітній процес став педагогічний проєкт «Цифровізація - новий вектор у викладанні української мови», метою якого є підвищення мотивації учнів 6-7 класів під час вивчення теми «Морфологія» засобами цифровізації та гейміфікації.

Не існує, мабуть, учня, який би не користувався гаджетами. Як можна використати в освітньому процесі гаджетозалежність здобувачів освіти? Питання, на яке вчителі нашого закладу освіти мають відповідь. Тестування, як

один з різновидів перевірки знань, здатне зробити навчання значно ефективнішим. Однак, йдеться не про тестування заради оцінювання, а про тестування, яке заохочує навчатися. У цьому допомагає онлайн-платформа Classtime. Це україномовний онлайн-сервіс для миттєвих тестів, які вчителі проводять під час уроків, простий і зручний у користуванні.

Комунікативне викладання - інтерактивний метод вивчення іноземної мови, метою якого є оволодіння навичками розмовної мови та сприйняття її на слух. На відміну від традиційних методів, які надають перевагу граматичній компетенції, комунікативний підхід спрямований на формування комунікативної компетенції, тому спілкування є водночас як кінцевою метою вивчення мови, так і засобом її досягнення.

Нестандартні прийоми перевірки навичок говоріння на уроках англійської мови використовують учителі закладу за допомогою ресурсів Canva, Invideo. Короткі відеозвернення, привітання батьків, друзів зі святами, відеопрезентації комп'ютерних ігор, улюблених фільмів, рекламні ролики - ці творчі завдання, а не сухе заучування текстів, мотивують дітей до вивчення іноземної мови, розкривають комунікативні навички, творчі та інтелектуальні здібності здобувачів освіти закладу.

Застосування цифрових технологій охоплює нові сфери навчальної діяльності, формує нові поєднання інструментів та форм організації ефективного освітнього процесу (Рис. 1. Ментальна карта).

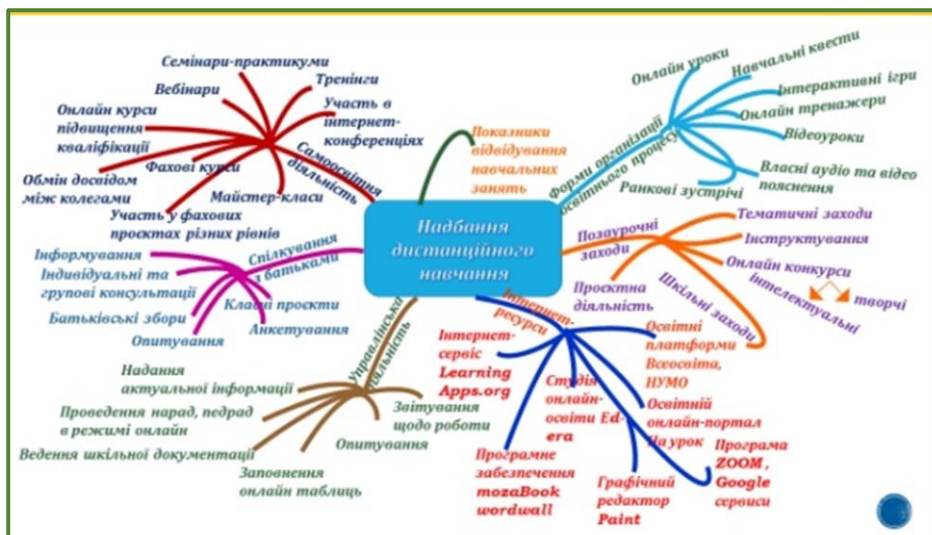

Рис. 1 Ментальна карта «Застосування програм та онлайн-сервісів у освітньому процесі»

Задача, яку ставить перед собою педагогічний колектив гімназії, полягає в подальшому системному вдосконаленні професійної майстерності у впровадженні нових онлайн-ресурсів в організацію освітнього процесу.

Лише завдяки спільним зусиллям, ефективній взаємодії та використанню сучасних цифрових технологій освітній процес у закладі є якісним і безпечним, кожен урок - цікавим і змістовним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Власій О. О., Дудка О. М. Шляхи формування інформаційно-цифрової компетентності учасників освітнього процесу. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/3974> (дата звернення: 16.01.2025).
2. Софій Н. З., Онопрієнко О. В., Найда Ю. М., Пристінська М. С., Большакова І. О. Нова українська школа: poradnyk dlya vchytelya. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf> (дата звернення: 16.02.2025).
3. Михаліченко О. Л. Використання сучасних цифрових технологій в освітньому процесі. URL: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-suchasnih->

cifrovih-tehnologiy-v-osvitnomu-procesi-342096.html (дата звернення: 05.02.2025).

4. Генсерук Г. Р. Цифрова компетентність як одна із професійно значущих ком-петентностей майбутніх учителів.

URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/14009>

(дата звернення: 21.01.2025).

Alla Lytvynenko

Dnipro Lyceum №144,

Dnipro, Ukraine

CREATING EDUCATIONAL CONTENT WITH AI-POWERED TOOLS FOR SUCCESSFUL TEACHING AND LEARNING

Abstract: This article aims to show how digital platforms and can be used in the EFL classroom: the ways AI can be applied to meet learners' and educators' needs and AI opportunities in teaching and learning English.

Key words: Artificial Intelligence, AI-powered tools, language teaching, language learning

Nowadays, students have become more technology addicted and less motivated to study hard. They are considered "digital natives" - individuals who heavily depend on technology and the Internet. For most of them, "No pain, no gain" no longer applies. Technologies enable them to obtain ready-made answers with just a few clicks.

How can educators and learners benefit from technologies? The answer is to use technologies and digital devices to learners' advantage. Teachers should frame the lessons in terms of learners' needs and provide students with powerful digital educational resources in order to support their effective learning and boost students' motivation for working hard while using gadgets for valuable communication with peers.

It looks like these days young generation is obsessed with using AI. In recent years AI has been permeating various spheres of everyday life. We are sure AI has been remarkably transforming and reshaping our world. How can AI support the development of younger generation?

The evolution of AI in education has also been shaped by changing educational paradigms and pedagogical approaches. From traditional classroom-based instruction to online and blended learning models, AI has played a pivotal role in supporting diverse teaching and learning environments.

At present, AI technologies are increasingly integrated into language teaching methodologies, offering educators and learners a range of tools and resources to enhance language acquisition and proficiency. These technologies leverage machine learning algorithms, natural language processing, and speech recognition to provide personalized learning experiences tailored to individual learners' needs and preferences [2].

When discussing integration of AI into educational process we need to mention different AI technologies and systems: 1) learner-facing, used by pupils to learn, 2) teacher-facing, used by teachers to help AI in teaching activities, for example grading, and 3) system-facing, which is used by administrative staff to manage and examine pupil data [3].

Language teaching and learning present multiple opportunities for using AI-powered technologies. Even prior to the development of generative AI tools like ChatGPT, we have seen many successful applications developed using AI to create adaptive learning pathways for language learners. Generative AI tools now provide incredible potential for language practice [1].

AI-powered tools used by language teachers are various language learning apps, language generation AI, chatbots, automated grading or speech recognition software, text-to-speech tools, data and learning analytics or virtual and augmented reality.

How can educators effectively incorporate AI tools into their teaching? AI-powered tools offer a range of opportunities for educators:

- generating lesson plans, various educational resources, engaging and interactive activities,
- transforming educational materials according to students' learning styles, their abilities or needs,
- creating assessment materials and quizzes,

- grading or assessing learners' work,
- correcting learners' errors or suggesting improvements,
- providing individualized feedback,
- analysing learners' performance data and adapting learning materials to individual needs, providing personalized learning experience,
- do administrative tasks such as managing and analysing student data etc.

AI-powered tools offer effective instruments for language teaching and learning. There is a wide range of AI platforms to opt for. We would like to acquaint you with some tools that have gained our traction.

Grammarly

Grammarly is a writing assistant that uses AI to help users improve their writing by checking for grammar, spelling, punctuation, and style issues. It also provides suggestions for improving clarity, conciseness, and tone, and can even detect plagiarism [4].

Naturalreader

Is profesional Text-to-speech program that converts text into spoken audio. It can read aloud PDFs, websites, and books using natural AI voices. Applying Naturalreader enables to:

- convert any text to MP3 for offline listening,
- choose from over 200 AI voices in over 90 languages, with accents and dialects to match every preference,
- make reading accessible with features designed for dyslexia, ADHD, and visual impairments,
- use AI Voice Cloning to create your own multilingual voice, AskAI to instantly summarize, take notes, and extract key terms and Smart Text Filtering to skip headers, footers, citations, and other interruptions [16].

TTSMP3

We can transform English texts into high-quality, AI-generated speech effortlessly and at no cost. This platform deals for enhancing e-learning experiences, enriching presentations, powering YouTube videos, and making your website more

accessible. Advanced AI voices deliver natural-sounding speech in various languages, complete with authentic accents. The spoken text can be effortlessly saved as an MP3 file. There is a range of voices to select from to ensure the tone and style perfectly match users' needs. Moreover, there is an ability to control pauses, emphasis, pitch, and speed [15].

ElevenLabs

Eleven Labs is a text to speech AI voice generator that offers realistic and natural voice customization to any video. It has countless voice-generation options that streamline the use of voice in videos. Here are some key features:

- AI Speech to Text - Text-to-speech software,
- AI Dubbing - create speech in any language,
- AI Sound Effects - generate audio,
- AI Voice Clone - custom voices [14].

Audacity

The Audacity is audio editing and recording software. Audacity aims to provide a powerful and versatile tool for anyone to manipulate audio, regardless of their experience level. The software encourages users to explore their creativity and take risks with their audio projects. Audacity's free and open-source nature fosters collaboration and allows for community-driven development and innovation. This tool lets users record, edit, and enhance their own voice, supports noise reduction, multi-track, and export to WAV/MP3 [13].

Vocaroo

Vocaroo is a free, web-based tool that allows users to record and share voice messages online. It's simple to use, requiring no sign-up or login, and enables users to record audio using their device's microphone. The recorded audio can then be saved, downloaded, shared via a unique URL or embedded in websites and emails.

Vocaroo is popular among educators for various activities such as giving feedback, creating audiobooks, and facilitating digital storytelling. Students can also use it to practice pronunciation or engage with course material in a different way [12].

Diffit

Diffit is an AI-powered tool for teachers to create differentiated learning materials. It allows educators to adapt text to different reading levels, generate relevant resources on any topic, and create student-ready activities. It helps teachers personalize learning experiences by tailoring content to individual student needs, saving them time on lesson preparation. Diffit allows teachers to export generated content into various formats like PDFs, Google Forms, and interactive slides, making it easy to integrate into classroom activities. Teachers use Diffit to get “just right” instructional materials, saving tons of time and helping all students to access grade level content [11].

Edcafe

Edcafe AI is a powerful AI toolkit designed for educators to effortlessly generate and organize high-quality instructional and learning content using AI. This tool provides:

Content Creation:

Edcafe AI simplifies the process of creating instructional materials by generating content based on user input (text, links, documents).

Flashcards:

It can generate flashcards for vocabulary and key concepts, aiding in knowledge retention.

Lesson Plans:

Edcafe AI can create structured lesson plans with clear objectives, engaging hooks, and differentiated activities.

Assessments:

It helps generate quizzes and automatically grades assignments, providing feedback and insights.

Interactive Content:

Edcafe AI can create interactive elements like quizzes and chatbots to enhance student engagement.

Customizable Chatbots:

It offers customizable chatbots for on-demand student support and feedback.

Data-Driven Insights:

The platform provides dashboards that track student progress and engagement, offering insights for targeted support.

Resource Organization:

Edcafe AI offers a library-like space for educators to organize and manage their AI-generated content.

Accessibility Features:

Features like text-to-speech and image generation make content more accessible for diverse learners [10].

Edpuzzle

Edpuzzle is an online platform that transforms videos into interactive lessons by allowing teachers to add questions, audio notes, and other interactive elements. It enables teachers to assess student understanding in real-time and personalize learning experiences through video. Edpuzzle allows teachers to:

- create classes, assign video lessons, and track student progress,

- edit videos by cropping, cutting, and trimming them to focus on specific content,

- embed various question types (multiple choice, open-ended, true/false) and audio notes at any point within the video,

- provide detailed analytics on student progress, including time spent on the video, answers to questions, and overall performance.

Edpuzzle supports videos from various platforms like YouTube, TED, Vimeo, and National Geographic, as well as user-uploaded videos [9].

Napkin

Napkin helps you transform your existing text content into visuals like diagrams, charts, scenes, and images. This tool generates the most relevant visuals based on the text and we can choose the one that best expresses our ideas. Napkin visuals are fully editable, so you can adjust content and style to maximize their impact. Visuals

created in Napkin can be used anywhere. The created visuals can be easily exported and integrated into presentations created in Google Slides, Canva, or PowerPoint [8].

TurboLearn AI

TurboLearn AI is an AI-powered tool designed to improve students' academic performance, such as automating their foreign language learning processes by generating notes, flashcards, and quizzes from lecture recordings, PDFs, and other study materials. It essentially acts as an AI note-taker, summarizing information and creating study aids to simplify learning [7]. This tool turns any audio, video or PDF into instant notes, flashcards, quizzes and chatbots. TurboAI can be integrated into various applications and platforms to provide advanced machine learning and natural language processing functions [6].

Twee

These AI-powered tools make lesson planning effortless! With over 30 AI tools for teachers, you can create materials in seconds. From reading and vocabulary to writing, speaking, and grammar, explore a range of ESL tools designed to save time and bring your lessons to life. Twee also provides features for automated grading, workflow management, and integration with other educational tools [5].

The integration of Artificial Intelligence in educational system has incredibly transformed teaching and learning process. These days teachers are equipped with diverse variety of AI-powered tools and digital resources to upgrade their teaching and improve learners' academic performance. Applying AI-powered tools has a lot of advantages for both educators and learners. Nevertheless, we should be aware of some concerns such as bias, accuracy, copyright, decreasing learners' creativity and critical thinking.

REFERENCES:

1. Edmett A., Ichaporia N., Crompton H., Crichton R. Artificial intelligence and English language teaching: Preparing for the future. 2nd ed. British Council, 2024. DOI: <https://doi.org/10.57884/78EA-3C69>.

2. Loor M. A. M., Solorzano D. M. A., Moreira A. K. V. Integration of Artificial Intelligence in English Teaching. 2024. DOI: https://doi.org/10.37811/cli_w1046.
3. Pokrivčáková S. Preparing Teachers for the Application of AI-Powered Technologies in Foreign Language Education. Journal of Language and Cultural Education. 2019. Vol. 7. P. 135-153. DOI: <https://doi.org/10.2478/jolace-2019-0025>.
4. Grammarly. URL: <https://app.grammarly.com/> (дата звернення: 07.09.2025).
5. Twee. URL: <https://twee.com/> (дата звернення: 07.09.2025).
6. Turbo AI. URL: <https://www.turbo.ai/> (дата звернення: 07.09.2025).
7. TurboAI. URL: <https://www.turboai.net/> (дата звернення: 07.09.2025).
8. Napkin AI. URL: <https://www.napkin.ai/> (дата звернення: 07.09.2025).
9. Edpuzzle. URL: <https://edpuzzle.com/> (дата звернення: 07.09.2025).
10. Edcafe AI. URL: <https://app.edcafe.ai/> (дата звернення: 07.09.2025).
11. Diffit. URL: <https://web.diffit.me/> (дата звернення: 07.09.2025).
12. Vocabaroo. URL: <https://vocabaroo.com/> (дата звернення: 07.09.2025).
13. Audacity. URL: <https://www.audacityteam.org/> (дата звернення: 07.09.2025).
14. ElevenLabs. URL: <https://elevenlabs.io/> (дата звернення: 07.09.2025).
15. TTSM3. URL: <https://ttsmp3.com/> (дата звернення: 07.09.2025).
16. NaturalReaders. URL: <https://www.naturalreaders.com/> (дата звернення: 07.09.2025).

Пращук Ілона Ігорівна
Директор ТОВ «Приватний ліцей
«Вілла Скул Фемелі»
м. Вінниця, Україна

МЕНТАЛЬНЕ ТА ФІЗИЧНЕ ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ

Анотація. Стаття розповідає про те, як творчість допомагає нам долати труднощі, підтримувати одне одного й залишатися сильними навіть у найважчі часи, коли війна змінила життя кожного з нас, особливо важливо допомагати дітям зберігати душевну рівновагу та відчуття безпеки. Постійна тривога, стрес, відчуття небезпеки - усе це впливає на емоційний стан учнів і створює потребу у нових підходах до підтримки їхнього психічного благополуччя. У статті висвітлюється досвід нашої школи, де учні разом із педагогами впроваджують арт-терапію як дієвий засіб збереження внутрішньої рівноваги, самопізнання та подолання негативних переживань, як складової освітнього процесу в умовах війни, який допомагає визначати пріоритети й досягати балансу між навчанням та відпочинком. Арт-терапія стала не просто частиною уроків - вона перетворилася на засіб вільного самовираження, спосіб краще зрозуміти себе та свої емоції, підтвердила, що творчість допомагає нам долати труднощі, підтримувати одне одного й залишатися сильними навіть у найважчі часи.

Ключові слова: війна, виклик війни, ментальне здоров'я, арт-терапія, психічне благополуччя, адаптація, емоційна підтримка, учні, творчість, освітній процес.

Abstract. The article talks about how creativity helps us overcome difficulties, support each other and remain strong even in the most difficult times, when the war has changed the lives of each of us, it is especially important to help children maintain mental balance and a sense of security. Constant anxiety, stress, a sense of danger - all this affects the emotional state of students and creates a need for new approaches to supporting their mental well-being.

The article highlights the experience of our school, where students, together with teachers, are implementing art therapy as an effective means of maintaining internal balance, self-knowledge and overcoming negative experiences, as a component of the educational process in wartime, which helps to determine priorities and achieve a balance between study and rest. Art therapy has become more than just a part of the lessons - it has turned into a means of free self-expression, a way to better

understand yourself and your emotions, and has confirmed that creativity helps us overcome difficulties, support each other and remain strong even in the most difficult times.

Keywords: war, challenge of war, mental health, art therapy, psychological well-being, adaptation, emotional support, students, creativity, educational process.

Коли з'явилося словосполучення «Виклик війни? До початку війни слово «виклик» мало у моїй уяві більш-менш мирні прояви, може, більш суперницьке значення - участь у змаганнях, конкурсах тощо. Відомо, що це багатозначний термін і на перший погляд не має нічого спільного зі страшним словом «війна».

«Виклик війни» в такому широкому значенні не використовувався на початку вторгнення агресора на сході у 2014 році. Але з повномасштабним вторгненням Росії в Україну 24 лютого 2022 року термін "виклик війни" з'явився в нашій українській мові і став відображати, серйозні виклики у всіх сферах життя, які країна долає у стані війни. Виклик війни зробив поділ часу в уяві багатьох українців на «до» і «після».

«До» - це коли молодь мала безліч мрій про те, ким кожен стане, коли здобуде освіту, і в якому чудовому світі буде жити, це дні, коли могли ходити до садочка, школи, університету вчитися новому, зустрічатися з друзями, і мріяти про майбутнє. Безтурботно відпочивали, каталися на велосипедах, самокатах, не знаючі про безпілотники, ракети, які разом із вибухами забирають життя.

І настало страшне «Після» - Агресія Росії проти України, це руйнування безпеки та необхідність адаптації до страшних реалій війни. Діти та дорослі зіткнулися з необхідністю навчатися та працювати в умовах війни, включаючи дистанційне навчання, роботу в укриттях та пристосування до блекаутів.

Цей період став викликом «після», який ми, український народ разом з Україною, в умовах війни, долаємо з гідністю.

У цій статті хочу розказати як чутливі зміни в навчанні дітей і роботі педагогів, спричинені війною, долаються у нашій школі. Це робиться колективно, шляхом створення стратегії подолання викликів - планування часу, збереження балансу між навчанням і відпочинком, піклування про себе та інших, здатність адаптуватися до змін та долати стресові ситуації.

Ще один термін «ментальне здоров'я», який увійшов в нашу щоденність разом із страшним словом «війна» і набула важливого критичного значення - збереження ясності розуму, підтримка позитивного настрою та зменшення негативного впливу стресових ситуацій, що особливо важливо в умовах війни.

Ментальне здоров'я є основним правом людини та невід'ємною частиною її загального фізичного стану, хоча термін "ментальне здоров'я" не вживається в тексті Конституції, він охоплюється поняттям "охорона здоров'я", яке гарантується Конституцією. Насправді засоби для збереження свого ментального здоров'я доступні для кожного.

В нашому навчальному закладі учні разом з вчителями розробили план, який визначає пріоритети та дає змогу досягнути балансу між навчанням та відпочинком.

Адаптація до умов війни є вкрай важливою для збереження фізичного і психічного здоров'я, а також для підтримки стабільності в повсякденному житті. Одним із шляхів адаптації учні нашої школи вибрали арт-терапію, яка є частиною освітнього процесу, засобу вільного самовираження і самопізнання. Арт-терапія не вимагає особливих здібностей до образотворчої діяльності або художніх навичок, допомагає ідентифікувати й оцінювати свої почуття, спогади, образи майбутнього, знайти час для відновлення життєвих сил і способів спілкування, надає можливість вираження думок, почуттів, емоцій, потреб, дає високий позитивний емоційний заряд, формує активну життєву позицію, впевненість у своїх силах, запускає внутрішні механізми людини саморегуляції і зцілення, розкриває широкий спектр можливостей і утвердження свого індивідуально-неповторного способу буття-у-світі.

Арт-терапія, як метод психотерапії, має глибокий сакральний зміст, пов'язаний з використанням творчості та мистецтва для самовираження, самопізнання та гармонізації внутрішнього світу людини. Вона використовує символічний рівень спілкування, дозволяючи виражати та досліджувати різноманітні почуття та емоції, а також розкривати приховані внутрішні конфлікти. В арт-терапії використовуються різноманітні види мистецтва, такі як малювання, ліплення, музика, танець, казкотерапія, лялькотерапія та інші. Кожен з цих методів має свій унікальний потенціал для самовираження та зцілення. У сучасних умовах, коли діти та підлітки стикаються з постійним психологічним навантаженням через воєнні події, арт-терапія стає не лише формою самовираження, а й важливим інструментом стабілізації емоційного стану. Її застосування в школі дозволяє створити безпечний простір, де учні можуть відновлювати свій психологічний ресурс.

В нашій школі кожен учень сам обирає свій шлях та засоби для адаптації. Важливо не ігнорувати свої емоції і не соромитись просити допомоги:

1. Терапія образотворчими мистецтвами (малювання, ліплення) - має коріння в древніх формах мистецтва, які використовувались для лікування та духовного зцілення. Наскельні малюнки, ритуали та інші форми творчості

мали не лише культурне, а й сакральне значення, допомагаючи людям зрозуміти сенс буття та вищу мету:

- Сприяє вираженню емоцій, коли складно підібрати слова;
- Зменшує тривожність і сприяє внутрішньому заспокоєнню;
- Розвиває креативність та самовираження.

2. Музикотерапія - це процес міжособистісного спілкування, у якому застосовують музику - дозволяє виражати почуття та емоції, які важко передати словами, на символічному рівні дає можливість працювати з прихованими конфліктами та травмами, не занурюючись у надто глибокий та травматичний досвід:

- Допомагає знижувати рівень стресу і покращує настрій;
- Стимулює пам'ять, концентрацію і мотивацію;
- Особливо корисна для дітей із тривожністю чи труднощами у вербалізації.

3. Драматерапія - зв'язок з внутрішнім "Я" дає можливість розкриттю внутрішнього світу людини, дозволяючи їй краще зрозуміти себе, свої потреби та бажання:

- Творчість стає дзеркалом, що відображає психічний стан та допомагає знайти шлях до само зцілення;
- Дає можливість прожити емоції через рольову гру;
- Покращує комунікативні навички та емоційний інтелект;
- Знімає напругу й дає відчуття контролю;
- Формує позитивні моделі поведінки;
- Дає змогу подивитись на проблему з боку через метафору;
- Допомагає дітям краще зрозуміти себе та світ.

4. Танцювально-рухова терапія - підвищення самооцінки та самосприйняття:

- Допомагає підвищити самооцінку та самосприйняття, дозволяючи людині відчувати свою цінність та унікальність;
- Підвищує тілесну усвідомленість;
- Знімає м'язове напруження і сприяє психоемоційному розвантаженню;

- Покращує настрій через ендорфіни та активність.

5. Фізична активність:

- Спортивні ігри, змагання тощо формують навички вирішення конфліктів
- Охоплює широкий спектр діяльності, від повсякденних справ, таких як ходьба і прибирання, до спортивних тренувань і фізичних вправ.

Взагалі, арт-терапія має сакральний зміст, який має особливе значення в подіях, які вважаються доленосним під час подолання викликів війни, вона формує особисту і колективну ідентичність, а також підтримує пам'ять про історичні корені та духовну спадщину українського народу.

Сакральний зміст арт-терапії не суперечить сьогоденню - він доповнює його, надає глибини, повертає сенс. Головне - не відділяти святе від буденного, а шукати святе у буденному. Там, де є намір, уважність і відкритість - там завжди є створення безпечного простору для творчого самовираження, де людина може експериментувати з різними формами мистецтва, не відчуючи тиску та критики, є розвиток творчих здібностей та уяви, що позитивно впливає на загальний емоційний стан та психологічне благополуччя, а саме:

- Профілактика емоційного вигорання - арт-заняття допомагають учням розвантажитися після важких інформаційних і емоційних подій, відновити внутрішній баланс;
- Формування емоційного інтелекту - завдяки творчим методам діти краще розпізнають та називають свої емоції, що є основою для розвитку емпатії та здорових соціальних стосунків;
- Соціалізація в кризовий період - арт-терапевтичні групові заняття сприяють згуртуванню колективу, вчать співпрацювати, взаємодіяти і підтримувати одне одного;
- Відновлення почуття безпеки - участь у стабільних, передбачуваних творчих активностях допомагає дітям відчути контроль над своїм життям, навіть у нестабільному зовнішньому середовищі.

У сучасних умовах, коли діти та підлітки стикаються з постійним психологічним навантаженням через воєнні події, арт-терапія стає не лише

формою самовираження, а й важливим інструментом стабілізації емоційного стану. Її застосування в навчальних закладах дозволяє створити безпечний простір, де учні можуть відновлювати свій психологічний ресурс.

Наша колективна стратегія дає надає такого змісту: кожна дитина заслуговує на турботу, підтримку і можливість бути почутою. І навіть в умовах війни ми можемо створити простір, де буде безпечно для душі, наснага до навчання, відчуття безпеки, щоб побачити їх у дії та краще зрозуміти механізми -переглядаємо відео-презентацію: <https://youtu.be/JkfjyXbY5yk>.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Титаренко О., Каткова Т. Арттерапія як засіб розвитку творчого потенціалу підлітків. Теорія і практика сучасної психології. 2019. № 2. Т. 2. С. 19-23.
2. Тараріна О. Бібліотека арт-терапевта. Практикум з консультування. Арт-рішення. Київ : Астамір-В, 2025.
3. Дудкевич Т. Теорія і практика розвивально-корекційної роботи психолога. Київ : КНТ, 2019. С. 139-158.
4. Сеник А. М. Психолого-педагогічний аспект застосування арт-терапії у роботі з підлітками. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. 2020. № 69. Т. 1.

Репнікова Інна Олександрівна

керівник музичний

спеціаліст вищої категорії

Комунальний заклад дошкільної освіти №39

Криворізької міської ради

м. Кривий Ріг

МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД ДО МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ЗДО ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація: у тезах розглянуто роль музичного виховання в закладі дошкільної освіти як ефективного засобу формування національної ідентичності дитини. Акцент зроблено на доцільності застосування мультидисциплінарного підходу, що поєднує педагогічні, культурологічні, мистецькі та психологічні аспекти. Проаналізовано сучасні наукові підходи до музичного виховання, а також представлено приклад з практичного досвіду впровадження національно орієнтованих музичних занять у ЗДО. Підкреслюється значення інтеграції українських пісень, фольклору, традицій для формування у дітей стійкого емоційного зв'язку з рідною культурою.

Ключові слова: музичне виховання, заклад дошкільної освіти, національна ідентичність, мультидисциплінарний підхід, українська культура, дошкільна освіта.

Вступ. Сучасна українська дошкільна освіта перебуває у стані активного переосмислення змісту виховного процесу в контексті викликів сьогодення. Особливої уваги потребує питання формування національної ідентичності дітей дошкільного віку як ключового елементу патріотичного та громадянського

виховання. У цьому контексті музичне виховання розглядається не лише як засіб розвитку естетичного смаку, а як потужний інструмент збереження і трансляції національних культурних цінностей. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю інтегрувати культурологічні, педагогічні, психологічні та інші наукові підходи в єдину систему впливу на особистісне становлення дитини, що є сутністю мультидисциплінарного підходу (1, с. 47).

Аналіз досліджень. Проблему музичного виховання розглядали такі вітчизняні й зарубіжні науковці, як Г. Тарасенко, О. Рудницька, Н. Гавриш, Л. Арістова, К. Орф. Окремо слід зазначити роботи О. Рудницької, яка підкреслює важливість музичного мистецтва у формуванні морально - естетичних якостей дошкільника (2, с. 112) Актуальність дослідження обумовлена необхідністю інтегрувати культурологічні, педагогічні, психологічні та інші наукові підходи в єдину систему впливу на особистісне становлення дитини, що є сутністю мультидисциплінарного підходу (1, с. 47). Також недостатньо розкритими залишаються питання інтеграції фольклорних традицій, історико - культурного контексту в освітній процес ЗДО.

Мета. Метою статті є окреслення можливостей мультидисциплінарного підходу до музичного виховання в закладі дошкільної освіти як засобу формування у дітей національної ідентичності. Основна ідея полягає у поєднанні культурологічних, психолого-педагогічних та мистецьких підходів для створення цілісної системи виховання, що дозволить забезпечити формування у дитини емоційного зв'язку з національною спадщиною через музику. Такий підхід відкриває перспективи впровадження інноваційних практик у сучасний освітній простір.

Основна частина. У контексті реалізації завдань Нової української школи та оновленого Базового компонента дошкільної освіти, музичне виховання набуває особливого значення як платформа для формування національної ідентичності дитини. У щоденній практиці ЗДО музичне виховання дозволяє поєднувати знання про культуру, історію, традиції та символіку України з розвитком емоційно - ціннісної сфери дитини.

Одним з ефективних напрямів є інтеграція українського фольклору в музичні заняття: народні пісні, ігри, танці, гра на дитячих народних музичних інструментах. Завдяки цьому дитина не лише засвоює музичні навички, а й знайомиться з глибинним культурним кодом своєї нації. Важливим складником є використання інтермодальних зв'язків - поєднання музики з образотворчим мистецтвом, казками, театралізацією, що забезпечує мультидисциплінарну інтеграцію й посилює емоційне залучення дитини (З, с. 89).

У закладі дошкільної освіти запроваджувалися такі види роботи:

- Тематичні музичні тижні, присвячені українським святкам (День вишиванки, Покрова, Різдво)
- «Казкова музика України» - діти слухали музичні твори, засновані на українських казках і створювали власні ілюстрації до них;
- «Співаймо разом» - інтерактивні пісенні гуртки з батьками, де виконувались колискові, веснянки, обрядові пісні;
- «Моя пісенна Україна» - мініфестивалі, де діти представляли власні інтерпретації народних пісень у танці, співі або драматизації;
- Музично - рухливі ігри з використанням народних мотивів;

Результатом такої роботи стало не лише зростання зацікавленості дітей до музичних занять, а й формування у них емоційно - позитивного ставлення до українських культурних символів, почуття гордості за власну національну приналежність. Батьки також відзначали більшу зацікавленість дітей у спільному перегляді святкових виступів і в домашньому музикуванні.

Мультидисциплінарний підхід дозволяє синтезувати знання з педагогіки, психології, етнографії, музикознавства, що сприяє більш цілісному розвитку особистості дитини (З, с. 89) Такий підхід відповідає сучасній парадигмі компетентнісного навчання. Отже, музичне виховання на мультидисциплінарній основі сприяє не лише гармонійному розвитку особистості, а й формуванню в дитини почуття причетності до українського культурного простору.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що музичне виховання в закладі дошкільної освіти є дієвим інструментом формування національної ідентичності дитини. Застосування міждисциплінарного підходу - через поєднання культурологічних, педагогічних, мистецьких і психологічних компонентів - дозволяє зробити освітній процес більш цілісним, глибоким і емоційно насиченим. Впроваджені в освітню практику інтерактивні та тематичні форми музичних занять продемонстрували високу ефективність у розвитку національної свідомості дошкільнят. Такі форми сприяють як засвоєнню музичних навичок, так і емоційному зв'язку дитини з українською культурною спадщиною. Перспективи подальших досліджень вбачаються у розробці конкретних методичних моделей інтеграції музичного виховання з іншими галузями знань, а також у вивченні впливу музично - культурної ідентичності на емоційно - соціальний розвиток дитини дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії. - К. Либідь, 2001. - 256 с.
2. Рудницька О. П. Музичне виховання дітей дошкільного віку. - К.: Вища школа, 2005. - 192 с.
3. Савченко О. Я. Сучасна початкова школа: виклики й інновації. - К.: Педагогічна думка, 2019. - 240 с.

PHYSICAL EDUCATION, SPORTS AND PHYSICAL THERAPY

UDC 796.22:37.091.3

Prokhorov Oleksandr

Ivan Bobersky Lviv state university of physical culture

Lviv, Ukraine

<https://orcid.org/0009-0007-0424-6226>

Lana Afandiyeva

FIDE Chess Arbiter,

Member Media Commision of Ukraine Chess Federation

Lviv, Ukraine

ISSUES OF METHODOLOGY AND ANALYSIS OF SCIENTIFIC WORKS IN THE FIELD OF CHESS THEMES TODAY IN UKRAINE

Abstract. According to various sources, today in Ukraine there is an extremely insufficient coverage of the topic of chess in the context of writing scientific articles and works in the field of chess.

The article examines the relevance of the issue of understanding the prospects for chess research as an integral component of the Ukrainian national system of physical education and sports in today's conditions.

Keywords: trends, science, chess, chess players, education, Ukraine, teaching methodology, physical education.

Aim of research. To consider the genesis of the structure, current issues, organizational approaches and connections of scientific works and research by scientists in the field of chess in Ukraine.

The work used scientific research methods, namely: theoretical analysis and generalization of literary sources and scientific works by studying scientific and methodological literature, state regulatory documents and acts on this issue; analysis of scientific and methodological literature on the problem of training specialists in the field of physical culture and sports, generalization of the opinions of scientists [1,2,3,4].

Research results. Recently, chess has gained wide popularity, has gained some support from the state, it is designed to develop and support today's the entire Ukrainian public and raise its intellectual level.

In our opinion, it is extremely important to study and research the subject of chess, which is suitable for the formation of various personal competencies in people [1].

Thus, through chess training, people master an intellectual type of physical activity, carry out a certain search for information about chess, analyze and evaluate information, including with the help of information and communication technologies, necessary for setting and solving problems in the game of chess.

Conclusions. Trends in scientific works and research implemented in the field of sports science in the sport of chess, reflecting current issues, are of importance for optimizing and improving the sports training of chess players [3].

Improving the quality of modern scientific works and research in the field of chess education is determined by the technologization of the chess teaching process, which confirms the genesis of the subject of scientific works and research. The development of a system of organizational approaches and scientific research connections of Ukrainian scientists in the field of chess education is characterized by the influence of established scientific schools and authorial collaborations in groups. The national values of the science of chess also lie in the preservation and cultivation of traditions and folk customs that have been cultivated in different parts of Ukraine

since the time of chess's rise in Kievan Rus. As a national sport, chess can not only preserve folk traditions, but also has great influence on the upbringing of character, will, development of intellectual abilities and even patriotism. In the future, due to the increase in scientific works, chess will continue to actively develop in Ukraine. Therefore, in our opinion, the issue of studying chess is relevant today and will find wide interest among scientists.

Therefore, the analysis of literary sources has shown significant scientific interest and progress in recent years in chess as a means, method, and method of implementing human development and emphasizes the role of chess in the development of intellectual abilities and skills.

REFERENCES

1. Белікова Н. О. Сучасні тенденції професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту // Вісник Чернігів. нац. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт : зб. наук. пр. - Чернігів, 2013. - Вип. 112(2). - С. 33.
2. Височина Н. Л. Психологічні особливості спортивної діяльності шахістів // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. - 2007. - № 4. - С. 104-107.
3. Хаєцький Р. Новітні технології в методиці дебютної підготовки юних шахістів високої кваліфікації // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. - 2007. - № 4. - С. 33-36.
4. Шанковський А. З., Улізько В. М., Бойчук Р. І. Шляхи покращення процесу підготовки шахістів // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. пр. / За ред. О. В. Тимошенка. - Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2022. - Вип. 5 (150). - С. 129-133.

SOCIOLOGY AND STATISTICS

УДК 316.77:659.1:17

Согорін Андрій Анатолійович

кандидат соціологічних наук

Київський інститут

Національної гвардії України

м. Київ, Україна

ЕТИЧНІ РИЗИКИ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ РЕКЛАМИ

Цифрова реклама стала ключовим механізмом фінансування онлайнової екосистеми, однак її здатність впливати на поведінку споживачів породжує низку етичних ризиків. Мета нашого дослідження полягає в систематизуванні основних загроз маніпулятивного впливу реклами, зіставлення їх із сучасними регуляторними вимогами ЄС та України, і запропонування практичних принципів мінімізації шкоди для вразливих груп і демократичних процесів.

Маніпулятивний вплив визначається як приховане або неналежне спрямування уваги та вибору адресата в інтересах рекламодавця, що обмежує автономію прийняття рішень. Класичні моделі переконання - «модель імовірності опрацювання» (ELM) Р. Петті та Д. Чіаччо; «поведінкова модель» Б. Фогга; «поділ систем мислення» Д. Канемана - пояснюють, як евристики, емоційні тригери й дизайн інтерфейсів здатні «обминати» рефлексивне мислення та підштовхувати до дії. Систематичне використання оманливих інтерфейсів (dark patterns) - нав'язливі банери, приховані відмови, асиметрія шляхів «скасувати/погодитися», «липкі» налаштування - порушує інформовану згоду, збільшує когнітивні витрати та призводить до небажаних

рішень. Дослідження показують масовість таких практик в електронній комерції; регулятори визнають їх загрозою автономії користувача.

Поведінкове таргетування дозволяє експлуатувати індивідуальні вразливості (вік, соціально-економічні умови, психологічні особливості). Ризик посилюється алгоритмічною оптимізацією показів, що може призводити до дискримінаційних ефектів і «замкнених інформаційних бульбашок».

Нативні формати без чіткого маркування, прихована інтеграція товарів, елементи сублімінальних технік - підривають розпізнаваність комерційного повідомлення та експлуатують довіру до медійного контенту.

Дитяча аудиторія має підвищену чутливість до переконувальних технік і обмежену здатність до критичного сприйняття. Ризики включають прямі заклики до купівлі, використання персонажів-ідолів, лутбокси й інші механіки ігрової економіки, що можуть мати «прилипки» або адиктивні властивості.

Також не можна оминати увагою політичну рекламу і чесність виборчих процесів. Непрозорість джерел фінансування, непрямі канали через інфлюенсерів, ремеседжинг на основі персональних даних та перекосів алгоритмів створюють ризики маніпулювання громадською думкою та підриву довіри до виборів.

Набирає актуальності використання штучного інтелекту у виробництві рекламного контенту. Генеративні моделі й системи рекомендацій підсилюють ефективність переконання, але водночас піднімають планку ризиків: від синтетичних «deepfake»-креативів до емоційної аналітики, що може порушувати гідність та приватність.

У відповідь на вищезазначені виклики уряди різних країн намагаються врегулювати шкідливий рекламний вплив. Так в Європейському Союзі та Україні було прийнято низку законодавчих актів такі як:

- Digital Services Act (DSA) забороняє маніпулятивні інтерфейси (Art. 25), обмежує таргетинг на основі спеціальних категорій даних та забороняє таргетовану рекламу на основі профілювання щодо неповнолітніх.

- GDPR (ст. 22) встановлює захист від рішень, що ґрунтуються виключно на автоматизованій обробці (включно з профілюванням), які мають значний вплив на особу.

- AVMSD (ст. 9) забороняє приховану і сублімінальну рекламу; запроваджує вимоги до маркування комерційних комунікацій та додаткові гарантії захисту дітей, зокрема на відеоплатформах.

- AI Act (ст. 5) забороняє ШІ-системи, що застосовують сублімінальні, навмисно маніпулятивні або експлуатують вразливості осіб способи впливу, які можуть спричинити істотну шкоду.

- Регламент ЄС 2024/900 запроваджує прозорість політичної реклами та обмеження щодо таргетингу.

- Закон України «Про рекламу» та Закон «Про медіа» узгоджуються з вимогами ЄС щодо впізнаваності реклами, захисту неповнолітніх та відповідальності медіасервісів.

Для оцінювання етичних ризиків пропонується тришаровий підхід:

- Рівень дизайну інтерфейсу: виявлення темних патернів, асиметрії шляхів відмови/згоди, нечіткості маркування.

- Рівень алгоритмів і даних: тест на недискримінацію, перевірка використання спеціальних категорій даних, наявність опцій без профілювання.

- Рівень аудиторії та контексту: наявність вразливих груп (діти, люди з інвалідністю), чутливі контексти (освіта, здоров'я, праця), політичні цикли.

Практичними рекомендаціями для нівелювання маніпуляцій пропонується:

- Помітність і розпізнаваність: чітке маркування реклами; відсутність сублімінальних і прихованих форм.

- Мінімізація маніпуляцій: заборона темних патернів; симетрія дій «підписатися/скасувати».

- Прозорий таргетинг: пояснення ключових параметрів показу; ведення журналів рішень алгоритмів; можливість вибору опції без профілювання.

- Захист неповнолітніх: «privacy by default», верифікація віку без надмірного збору даних; заборона профілювання для реклами дітям.

- Етичний ШІ: аудит креативів і моделей; заборона емоційної аналітики у сферах освіти й праці; відмова від систем, які експлуатують вразливості.

- Політична реклама: повний ланцюг прозорості (замовник, бюджет, аудиторія), архів оголошень, обмеження чутливих даних у таргетингу.

- Управління ризиками: регулярні оцінки впливу (DPIA/FRIA), канали скарг, незалежний нагляд, навчання команд.

Отже, маніпулятивний вплив реклами - це наслідок поєднання психології переконання, дизайну інтерфейсів та алгоритмічного таргетингу. Поєднання етичного дизайну, прозорих технік персоналізації та дотримання регуляторних вимог (DSA, GDPR, AVMSD, AI Act, Регламент 2024/900), доповнене інституційними механізмами нагляду в Україні, формує реалістичний шлях до зменшення шкоди й підвищення довіри. У перспективі найбільш ефективними будуть підходи «by design»: ethics-by-design, safety-by-default та accountability-by-architecture.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. European Parliament & Council. (2022). Regulation (EU) 2022/2065 on a Single Market for Digital Services (Digital Services Act). Official Journal of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj>
2. European Parliament & Council. (2018). Directive (EU) 2018/1808 (Audiovisual Media Services Directive, as amended). Official Journal of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/1808/oj>
3. European Parliament & Council. (2024). Regulation (EU) 2024/1689 (Artificial Intelligence Act). Official Journal of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj>
4. European Parliament & Council. (2024). Regulation (EU) 2024/900 on the transparency and targeting of political advertising. Official Journal of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/900/oj>

5. European Parliament & Council. (2016). Regulation (EU) 2016/679 (General Data Protection Regulation). Official Journal of the European Union. <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>
6. Верховна Рада України. (1996). Закон України «Про рекламу» № 270/96-ВР (із змінами). <https://zakon.rada.gov.ua/go/270/96-%D0%B2%D1%80>
7. Верховна Рада України. (2022). Закон України «Про медіа» № 2849-IX (із змінами). <https://zakon.rada.gov.ua/go/2849-20>
8. Mathur, A., Acar, G., Friedman, M., Lucherini, E., Mayer, J., Chetty, M., & Narayanan, A. (2019). Dark Patterns at Scale: Findings from a crawl of 11K shopping websites. Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction, 3(CSCW), 1-32. <https://doi.org/10.1145/3359183>
9. Petty, R. E., & Cacioppo, J. T. (1986). Communication and Persuasion: Central and Peripheral Routes to Attitude Change. Springer.
10. Penkova O, Sogorin A, Kitchenko O, Klimovych O, Tesak O. Maximizing Marketing Impact: Examining Video Content Through Analytics and Consumer Behaviour. Management (Montevideo) [Internet]. 2025 Jun. 19 [cited 2025 Aug. 16]; 3:259. Available from: <https://managment.ageditor.uy/index.php/managment/article/view/259>
11. Согорін, А. А. (2015). Реклама” і рекламний вплив” як соціологічні концепти. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики, (65-66), 117-125.
12. Согорін, А. (2016). Концепція соціології реклами та рекламного впливу: спроба побудови. Український соціум, (1), 56.
13. Согорін, А. А. (2016). Окремі аспекти забезпечення валідності результатів контент-аналізу як методу дослідження соціального дискурсу. Український соціум, (2), 41-47.
14. Согорін, А. А. (2015). Ключові положення соціогуманітарних досліджень реклами і рекламного впливу. Грані, (7), 27-33.
15. Согорін, А. А. (2018). Вплив реклами на норми і гендерні стереотипи споживачів. Габітус, (6), 110-114.

16. Согорін, А. А. (2010). Теоретичні концепти та моделі соціологічного бачення ефектів масової комунікації. Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/grani/2010_2/S-6.pdf.
17. Согорін, А. А. (2016). Тенденції впливу реклами на формування гендерних стереотипів споживачів. Актуальні проблеми філософії та соціології, (14), 114-117.
18. Согорін, А. А. (2015). Соціальне міфотворення як складова сучасної реклами. Грані, (11 (1)), 120-124.
19. Sogorin, A. A. (2017). Розуміння концепту «реклама» в соціології Ж. Бодрійяра. Науково-теоретичний альманах Грані, 20(10), 37-42.
20. Согорін, А. А. (2016). Результати контент-аналізу реклами як інституту формування ідентичності в сучасному українському суспільстві (на прикладі реклами в глянцевиx журналах). Актуальні проблеми філософії та соціології, (11), 106-109.
21. Fogg, B. J. (2009). A behavior model for persuasive design. Proceedings of the 4th International Conference on Persuasive Technology, 40. <https://doi.org/10.1145/1541948.1541999>
22. Kahneman, D. (2011). Thinking, fast and slow. Farrar, Straus and Giroux.
23. Cialdini, R. B. (2009). Influence: Science and practice (5th ed.). Pearson.

TRANSPORT AND TRANSPORT TECHNOLOGIES

УДК 656.1.052

Нагребельна Людмила Павлівна,

доктор філософії (PhD),

начальник Центру безпеки руху

ДП «НІРІ»;

старший викладач кафедри транспортних

систем та безпека дорожнього руху

Національний транспортний університет

м. Київ, Україна

Кострульова Тетяна Євгенівна,

завідувач відділу дорожньої обстановки

Центру безпеки руху

ДП «НІРІ»

м. Київ, Україна

Корчевська Аліна Анатоліївна,

молодший науковий співробітник

відділу дорожньої обстановки

Центру безпеки руху

ДП «НІРІ»

старший викладач кафедри транспортних

систем та безпека дорожнього руху,

Національний транспортний університет;

м. Київ, Україна

Шпінь Денис Миколайович
молодший науковий співробітник
відділу дорожньої обстановки
Центру безпеки руху
ДП «НІРІ»
м. Київ, Україна

ВИМОГИ ДО ПРОЄКТУВАННЯ ТА ОБЛАШТУВАННЯ ПІШОХІДНИХ ПЕРЕХОДІВ

Анотація: У статті розглянуті основні вимоги нормативних документів (державно-будівельних норм, національних стандартів) щодо проєктування та облаштування пішохідних переходів на автомобільних дорогах і вулицях, наведені результати проведених досліджень пішохідних переходів на вулично-дорожній мережі м. Києва.

Ключові слова: автомобільна дорога, безпечність, облаштування, пішохідний перехід, проєктування, проїзна частина.

Безпечна та інклюзивна міська інфраструктура є ключовим елементом сталого розвитку міст. Пішохідні переходи відіграють важливу роль у забезпеченні мобільності населення та доступу до важливих об'єктів. Їхній стан, розміщення та облаштування мають безпосередній вплив на рівень дорожньо-транспортних пригод, комфорт та інклюзивність пересування.

Розглянемо вимоги, які встановлюють нормативні документи до проєктування та облаштування пішохідних переходів. Слід зазначити, що єдиного нормативного документа, який би містив усі вимоги до пішохідних переходів, не існує.

За кожним напрямком (місце розміщення, вибір типу, освітлення, дорожня розмітка, знаки, огорожа, світлофорне регулювання тощо) вимоги встановлюються окремими документами.

Вимоги до проєктування та облаштування пішохідних переходів на автомобільних дорогах загального користування встановлені ДБН В.2.3-4:2015 [1], зокрема:

- пунктами 4.5.13 та 4.5.14 встановлені вимоги щодо влаштування островців безпеки;
- пунктом 4.6.7 - забезпечення видимості пішоходів та велосипедистів;
- пунктом 6.4.5 - наявності на пішохідних переходах та велосипедних переїздах переважно контрастного зовнішнього освітлення;
- пунктом 6.4.6 облаштування наземних пішохідних переходів з урахуванням забезпечення доступності для маломобільних груп населення, а саме, застосування на межі тротуару або пішохідної доріжки з пішохідним переходом пандусів; облаштування регульованих пішохідних переходів звуковими сигналами переходу проїзної частини; облаштування підходів до пішохідних переходів та покриття самих пішохідних переходів тактильними елементами для орієнтації осіб з вадами зору;
- пунктом 12.3 - вибору типу пішохідного переходу та їх облаштування технічними засобами організування дорожнього руху;
- пунктом 12.7.1 - облаштування пішохідних переходів стаціонарним електричним освітленням;
- пунктами 12.7.10 та 12.7.11 встановлено вимоги до середньої та мінімальної горизонтальної освітленості пішохідних переходів;
- у додатку В наведено приклади облаштування пішохідних переходів.

Пішохідні переходи облаштовуються відповідними технічними засобами організування дорожнього руху:

- згідно з пунктом 5.4 ДСТУ 2587:2021 [2] дорожньою розміткою 1.14.1 на нерегульованому і регульованому пішохідному переході на проїзній частині дороги чи на велосипедній доріжці; 1.14.2 - на переходах у місцях з підвищеною ймовірністю виникнення ДТП за участі пішоходів (біля дошкільних та навчальних закладів, поліклінік, торговельно-розважальних

центрів, на ділянках концентрації ДТП тощо); 1.14.3 - на переходах для осіб з порушенням зору;

- згідно з пунктом 14.7.35 ДСТУ 4100:2021 [3] для позначення місць, призначених для організованого переходу пішоходів через проїзну частину, якщо інтенсивність руху автотранспорту перевищує 300 авт/год в обох напрямках та більше ніж 100 пішоходів перетинають проїзну частину хоча б в одну годину будь-якого дня тижня застосовують дорожні знаки 5.38.1 та 5.38.2 «Пішохідний перехід»;

- згідно з пунктом 7.4.3.2 ДСТУ 8751:2017 [4] для виділення на проїзній частині зони для безпечної зупинки пішоходів на наземному пішохідному переході застосовують острівці безпеки;

- згідно з пунктом 11.2.1 ДСТУ 8751:2017 [4] на тротуарах, узбіччях або розділювальних смугах, де з урахуванням забезпечення безпеки необхідно упорядкувати рух пішоходів через проїзну частину дороги чи вулиці (у разі систематичного виходу пішоходів на проїзну частину поза межами наземного пішохідного переходу, за неможливості забезпечити бічну видимість придорожньої смуги тощо) встановлюють огороження другої групи;

- згідно з пунктом 11.1.1 ДСТУ 4036:2021 [5] за наявності штучного освітлення на вулицях і дорогах населених пунктів вставки дорожні розмічальні застосовують перед наземними пішохідними переходами, розташованими на дорогах загального користування, суміщених з вулицями та дорогами населених пунктів; перед розміткою 1.22 згідно з ДСТУ 2587:2021 [2], улаштованою перед підвищеним пішохідним переходом згідно з ДСТУ 4123:2020 [6]; на ділянках концентрації ДТП; біля дошкільних навчальних закладів і закладів освіти, культури та великих торговельно-розважальних, спортивних закладів тощо;

- згідно з пунктом 6.2.1 ДСТУ 4123:2020 [6] підвищені пішохідні переходи та перехрестя застосовують на ділянках доріг у межах населених пунктів та вулицях: поблизу дитячих дошкільних навчальних закладів та шкіл, поблизу місць або зон масового відпочинку, у житлових зонах. Підвищені пішохідні

переходи застосовують на ділянках доріг та вулиць з розрахунковою швидкістю руху, що не перевищує 50 км/год;

- згідно з пунктом 11.11 ДСТУ 4092:2024 [7] для позначення небезпечних нерегульованих перехресть, пішохідних переходів та/або велосипедних переїздів, а також завчасно перед регульованим перехрестям та/або регульованим пішохідним переходом за межами населених пунктів застосовують транспортні світлофори типу 7.

Вимоги до освітлення пішохідних переходів встановлені в ДБН В.2.5-28:2018 [8], зокрема у пункті 8.5.31 встановлені величини середньої і мінімальної освітленості для наземних пішохідних переходів, у пункті 8.5.33 - для підземних і надземних пішохідних переходів.

Дослідження, які проводили фахівці ДП «НІРІ» показали, що більшість пішохідних переходів не відповідають вимогам нормативних документів. Далі представлено деякі результати досліджених пішохідних переходів на вулично-дорожній мережі м. Києва:

- майже на 48 % пішохідних переходах дорожня розмітка була у незадовільному стані, на 5 % розмітка була взагалі відсутня;
- на 34,8 % пішохідних переходів наявна тактильна плитка;
- вставки дорожні розмічальні були лише на 1 пішохідному переході;
- у 3,1 % випадках пішохідний перехід був піднятий;
- на підступах 20 % пішохідних переходів було огороження.

Результати показують, що наявність навіть одного з недоліків (відсутність освітлення, неправильне розміщення, надмірна ширина дороги) значно підвищує ризик наїзду на пішохода [9, с. 213]. Особливо це актуально для нерегульованих переходів. Для того, щоб вчасно виявляти недоліки в проектуванні та облаштуванні пішохідних переходів та формувати обґрунтовані рекомендації щодо їх усунення потрібно проводити аудит або перевірку безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ДБН В.2.3-4:2015 «Автомобільні дороги. Частина І. Проектування. Частина ІІ. Будівництво».
2. ДСТУ 2587:2021 «Безпека дорожнього руху. Розмітка дорожня. Загальні технічні умови».
3. ДСТУ 4100:2021 «Безпека дорожнього руху. Знаки дорожні. Загальні технічні умови. Правила застосування».
4. ДСТУ 8751:2017 «Безпека дорожнього руху. Огородження дорожні і напрямні пристрої. Правила використання. Загальні технічні вимоги».
5. ДСТУ 4036:2021 «Безпека дорожнього руху. Вставки розмічальні дорожні. Загальні технічні вимоги».
6. ДСТУ 4123:2020 «Безпека дорожнього руху. Засоби заспокоєння руху. Загальні технічні вимоги»,
7. ДСТУ 4092:2024 «Безпека дорожнього руху. Світлофори дорожні. Загальні технічні умови».
8. ДБН В.2.5-28:2018 Природне і штучне освітлення
9. Нагребельна Л. П., Кострульова Т. Є., Корчевська А. А., Шпінь Д. М. Аудит безпеки автомобільних доріг в місцях пішохідних переходів / Proceedings of X International Scientific and Practical Conference. Germany, 2025. P. 207 - 213.

MULTIDISCIPLINARY APPROACHES IN SCIENCE, TECHNOLOGY AND CULTURE

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC
AND PRACTICAL CONFERENCE

August 18-20, 2025

Boston, United States of America

Editor
Soloviov O. V.

*M.Sc.Ed., M.P.A., Hon. PhD, Academic Advisor,
Head of the European Union Research Department,
Ukrainian Institute of Scientific Strategies*

E-mail: journal@naukainfo.com

Online publisher website: <https://www.naukainfo.com>

The editorial board reserves the right to edit and shorten materials. The opinions of the authors may not always coincide with the viewpoint of the editorial board and publisher. Authors bear full responsibility for the published material (for the accuracy of facts, quotes, personal names, geographic names and other information).

This edition was approved for publication on September 7, 2025.

Published in A4 format online on website:
<https://naukainfo.com/conference.php?id=59>

Publisher: Sole proprietor Soloviov O. V. Certificate of registration in the State Register of Publishers, Manufacturers, and Distributors of Publishing Products series DK № 8227, dated April 23, 2025.